

ԱՐԴԱԿԱՆԿԱՆ

ARTZAKANK - ECHO

Bimestriel bilingue publié à Genève

SEPTEMBRE - OCTOBRE 2025
N° 259

Բովանդակութիւն

- Էջ 6** - Աղրթեցանսմ «աչք են որեն»
Տորբ Ալգեղի վրայ
Էջ 8 - Թարգմանչա տօն. Երբ
Աստուած խօսեց հայերէն
Էջ 10 - Որբը չէ որ մեզ կը այծէ, այլ
մեր կեղծաւորութիւնը, անգրագիտու-
թիւնն ու շահամոլութիւնը
Էջ 12 - Աղրթեցանի «քաղաքասարա-
կութեան» հեն խօսել, թէ չխօսել
Էջ 19 - Պատկերասիրուային
(Եկրանային) պատերազմ
Էջ 20 - Հայ-գերմանական
արշաւայնումբը յայտնաբերելէ
Հայաստանի ամենահին Եկեղեցու
հիմնապատերը
Էջ 22 - Ժընեվ և Լեման շրջանի Սուլը
Յակոբ Եկեղեցու լուրեր

Sommaire

- P. 2** – La Fondation RAA s'apprête à publier ses archives d'inscriptions indiennes sur son site web
P. 3 – Deuxième anniversaire du nettoyage ethnique d'Artsakh
P. 4 – Pour la défense du quartier arménien de Jérusalem : La lutte pour le jardin des vaches
P. 7 – Les jeunes de Gegharkunik prennent en main le changement
P. 9 – Le tourisme rural, un levier de reconstruction et d'avenir pour les jeunes, les femmes et les réfugiés en Arménie
P. 13 – Eaux sacrées
P. 14 – Nous sommes nos montagnes. Une histoire du Haut-Karabagh
P. 15 – Jumelage entre Troinex et Tsakhkadzor
P. 17 – N'oublie pas notre Arménie – Yahya Belaskri – Exposition à Marseille: Trésors arméniens, une culture en mouvement 1512-1828
P. 18 – L'exposition «Britanahay» s'ouvre à la British Library pour célébrer l'héritage arméno-britannique – La médaille de gratitude du Matenadaran décernée à Mme l'ambassadeur Hasmik Tolmajian
P. 23 – Nouvelles de l'École Topalian
P. 24 – Nouvelles de l'UAS

CANONISATION BIENVENUE!

(Crédit photo: saintignatiusmaloyan.com)

Depuis plusieurs mois, la confrontation grandissante entre le Premier ministre Nikol Pashinyan et le Catholicos Garegin II occupe le devant de la scène politique et médiatique arménienne déchaînant de vives passions tant en Arménie que dans la diaspora. En cette période marquée par des discours et actions dépassant les limites éthiques et morales acceptables, s'est produit un évènement d'importance majeure pour les Arméniens du monde entier, qui n'a pas reçu toute l'attention qu'il mérite.

Le 19 octobre 2025, au cours d'une messe solennelle célébrée sur la place de la basilique Saint Pierre du Vatican, le pape Léon XIV a canonisé sept bienheureux de l'Église catholique dont l'archevêque arménien catholique Ignace Maloyan, martyr du génocide des Arméniens.

Né le 19 avril 1869 à Mardin, dans l'Empire ottoman, Mgr Ignace (Choukrallah) Maloyan est entré à l'âge de 14 ans à l'Institut clérical patriarchal de Notre-Dame de Bzommar, et a été ordonné prêtre en 1896 sous le nom d'Ignace. L'année suivante, il a été envoyé en mission en Égypte où, ses qualités ont été remarquées par le patriarche Boghos Bedros XII Sabbaghian, qui l'a nommé son secrétaire privé en 1904.

En 1911, il a été élu archevêque de Mardin. Le 3 juin 1915, des officiers turcs l'ont arrêté avec 27 membres de sa communauté. Il a été torturé et condamné à mort pour trahison avec ses ouailles. Le chef de la gendarmerie, Mamdouh Bey, leur a offert d'être graciés s'ils se convertissaient à l'islam. «Nous n'avons jamais été infidèles à l'État... mais si vous voulez nous demander d'être infidèles à notre religion, cela jamais, au grand jamais», a répondu Mgr Maloyan. «Cela jamais», ont répété ses fidèles. L'archevêque a été abattu d'un coup de revolver.➤➤➤

Avec les compliments de
TAVITIAN
Atelier de sertissage

TAVITIAN S.A. - 18, ch. des Aulx - 1228 Plan-Les-Ouates - Téléphone 022 346 93 02 - Fax 022 346 93 04
tavitian@bluewin.ch

LA FONDATION POUR LA RECHERCHE SUR L'ARCHITECTURE ARMÉNIENNE (RAA) S'APPRÊTE À PUBLIER SES ARCHIVES D'INSCRIPTIONS INDIENNES SUR SON SITE WEB

L'expédition de la RAA, dirigée par l'expert en monuments Samvel Karapetian, a débuté ses activités en Inde en 2011. Pendant 21 jours, le groupe a photographié et mesuré les inscriptions arméniennes dans 9 anciens villages habités par les Arméniens en Inde: Agra, Bombay, Gwalior, Kolkata, Hyderabad, Madras, Chinsurah, Saidabad et Surat, indépendamment de leur taille, de leur contenu, de leur état de conservation ou de leur langue: arménien, persan, anglais, latin, géorgien, français et portugais.

Expédition de la Fondation RAA près de l'église de Chinsurah

À l'issue d'une étude approfondie qui a duré environ 13 ans, elles ont été publiées en 2024 dans un ouvrage intitulé «*THE INSCRIPTIONS OF THE MAJOR ARMENIAN SETTLEMENTS OF INDIA*» (Les inscriptions des principales colonies arméniennes d'Inde) par Raffi Kortoshian. L'ouvrage comprend au total 2'291 inscriptions, dont environ 80% sont publiées pour la première fois.

Selon l'auteur, ces dernières années, de nouveaux documents d'archives liés à l'histoire, à la culture, au mode de vie et à d'autres aspects des Arméniens d'Inde ont été découverts, étudiés et publiés.

Afin de rendre les documents collectés accessibles aux universitaires, chercheurs, arménologues et autres spécialistes, la Fondation pour la recherche

CANONISATION BIENVENUE!

➤➤➤ Plusieurs décennies plus tard, l'Église catholique a reconnu sa mort comme un véritable martyre *in odium fidei* c'est-à-dire, à cause de sa foi chrétienne.

Le 7 octobre 2001, le pape Jean-Paul II l'a béatifié à Rome et en 2024, le pape François a approuvé sa canonisation. Saint Ignace Maloyan sera fêté chaque année le 11 juin, jour de son martyre.

Cette canonisation transcende la sphère nationale arménienne par sa profonde signification. Maloyan devient un symbole universel du martyre à l'ère moderne. Sa canonisation représente également un cas sans précédent dans lequel l'Église catholique canonise une victime du génocide arménien, soulignant l'existence d'une blessure historique qui n'est pas encore complètement cicatrisée.

Pour le peuple arménien, la canonisation de Maloyan est une réaffirmation de son héritage spirituel et de son identité chrétienne.

Aujourd'hui, les valeurs et les principes relevant de cette identité que nous revendiquons haut et fort manquent terriblement aux dirigeants politiques et religieux arméniens qui font peu de cas du tort que leurs actes causent à l'image du premier État chrétien. Les conséquences d'une telle attitude risquent d'être irréversibles si la sagesse et le bon sens ne prennent pas le dessus rapidement. ■

M.S.

sur l'architecture arménienne, en plus du livre, se prépare actuellement à publier l'intégralité des inscriptions collectées, accompagnées de photographies et d'illustrations, sur son site web: www.Armenianarchitecture.org. ■

Expédition de la Fondation RAA dans le cimetière de Tangra

ԱՐԴՎԱԿԱՆ

www.artzakank-echo.ch

6 numéros par année
Prix d'abonnement annuel: CHF 30.-

58, Rue de la Terrassière - 1207 GENEVE

CCP 12-17302-9

IBAN CH07 0900 0000 1201 7302 9

Responsable de publication: Maral Simsar
Tél. + 41 (0)78 892 93 31
artzakank@yahoo.com

DEUXIÈME ANNIVERSAIRE DU NETTOYAGE ETHNIQUE DE L'ARTSAKH

Le 23 septembre 2025, à l'occasion du deuxième anniversaire du nettoyage ethnique de l'Artsakh (19-23 septembre 2023), un communiqué de presse a été diffusé par le Conseil des Associations Arméniennes et Arménophiles de Suisse (CAAS). Soulignant «qu'aucune paix durable ne peut être construite sans justice», le CAAS rappelle la motion acceptée le 18 mars 2025 par le Conseil des États, demandant au Conseil fédéral de créer une plate-forme de dialogue entre les représentants officiels du Haut-Karabakh et l'Etat azerbaïdjanaise.

«Nous attirons l'attention de l'opinion publique suisse sur les quatre points suivants et demandons au Conseil fédéral de les présenter au gouvernement azerbaïdjanaise:

La libération immédiate de tous les prisonniers de guerre arméniens

La clarification du sort des disparus, emmenés de force par les troupes azerbaïdjanaises

La reconnaissance du droit au retour des populations déplacées

La protection et la préservation du patrimoine arménien du Haut-Karabakh.»

***

Les conseillers nationaux Nicolas Walder et Erich Vontobel
(Crédit photo: CSI)

Le 29 septembre 2025, Christian Solidarity International (CSI) a organisé un évènement en marge du Conseil des droits de l'homme de l'ONU à Genève, au cours duquel les conseillers nationaux Erich Vontobel (UDF, ZH) et Nicolas Walder (Les Verts, GE) ont présenté l'«Initiative suisse pour la paix au Haut-Karabakh». Artak Beglarian, ancien défenseur des droits de l'homme de la République du Haut-Karabakh, le célèbre médiateur pour la paix Dr Paul R. Williams (présent par vidéoconférence) et Dr Joel Veldkamp, responsable du plaidoyer de CSI ont également pris la parole pour soutenir cette initiative et le droit de retour des Arméniens d'Artsakh.

***

Les 8 et 9 octobre 2025, l'«Initiative suisse pour la paix au Haut-Karabakh» a été présenté à Berlin dans

CONVOCATION A L'ASSEMBLEE GENERALE ARTZAKANK-ECHO

Samedi 13 décembre 2025, à 15h00
Centre arménien Hagop D. Topalian
Place d'Arménie 2, 1256 Troinex

ORDRE DU JOUR

- Lecture du procès-verbal de l'Assemblée Générale du 2 octobre 2022
- Rapport de la Présidente
- Rapport de la Trésorière
- Rapport des vérificateurs des comptes
- Élection des membres du nouveau comité
- Élection des deux vérificateurs des comptes
- Divers

Le comité

***

ՀՐԱՒԵՐ
ԱՐՁԱԳԱՆԳԻ-Ի
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՆԴԱՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

Չարբթ, 13 Դեկտեմբեր 2025, ժամը 15.00-ին
Ժնևում Յակոբ Թօփալեան Կեդրոնին մէջ:

ՕՐԱԿԱՐԳ

- Ընթերցում 2 Հոկտեմբեր 2022-ի ընդհանուր անդամական ժողովի աստեղագործեան
- Զեկոյց՝ Նախագահուհիին կողմէ
- Հաջուետուուկթիւն՝ զանձապահուհիին կողմէ
- Հաջուեթնիշներու տեղեկագիր
- Նոր Վարչութեան անդամներու ընտրութիւն
- Հաջուեթնիշներու ընտրութիւն
- Զանազան

Վարչութիւն

le cadre de deux manifestations publiques et d'une série de réunions au Bundestag allemand organisées par CSI et le Conseil central des Arméniens d'Allemagne (ZAD).

Au Bundestag, le conseiller national Erich Vontobel était accompagné par le président de CSI International Dr John Eibner, le révérend Peter Fuchs de CSI Allemagne et Jonathan Spangenberg, président de ZAD.

Dans la soirée, la délégation a donné une conférence publique à l'Académie évangélique de Berlin avec la participation de Dr Luis Moreno Ocampo, ancien premier procureur de la Cour Pénale Internationale et Artak Beglarian (par vidéo).

Le 9 octobre, la délégation a été l'invitée de la prestigieuse Hertie School of Governance, où elle a fait une présentation. ■

Sources : www.csi.ch et page Facebook de Zentralrat der Armenier in Deutschland e.V.

POUR LA DÉFENSE DU QUARTIER ARMÉNIEN DE JÉRUSALEM: LA LUTTE POUR LE JARDIN DES VACHES

Vicken CHETERIAN

Les Arméniens vont-ils perdre de nouvelles terres, cette fois à Jérusalem? Hagop Djernazian et Setrak Balian luttent contre ce danger. Leur initiative «Save the ArQ» (sauvez le quartier arménien) vise à faire annuler un accord controversé entre le patriarchat arménien de Jérusalem et une société douteuse connue sous le nom de Xana Gardens, qui risque de céder une partie importante du quartier arménien de Jérusalem.

Hagop Djernazian et Setrak Balian au Conseil œcuménique des Eglises à Genève

Hagop Djernazian et Setrak Balian étaient à Genève pour plaider une cause: sauver le quartier arménien de Jérusalem en faisant annuler une transaction immobilière douteuse et illégale qui menace d'amputer la partie historique de la ville de Jérusalem. Lors d'une réunion publique (1) au Centre arménien de Troinex, près de Genève, ils ont expliqué l'importance et la richesse de la présence arménienne dans la Ville Sainte, qui remonte au IVe siècle après J.-C. «Nous avons donné plus de 400 interviews aux médias internationaux», et la lutte pour sauver ArQ se poursuit.

C'est le 7 juillet 2021 qu'un contrat controversé a été signé par le patriarche de Jérusalem Nourhan Manougian, le grand sacristain l'archevêque Sevan Gharibian et le directeur des biens immobiliers du patriarchat, l'évêque Baret Yeretsian; d'une part, et une obscure société connue sous le nom de Xana Gardens; d'autre part, pour un bail d'une durée de 98 ans sur les terres connues sous le nom de «Cow Gardens». Ce terrain fait partie du quartier arménien de la vieille ville de Jérusalem et est actuellement utilisé comme parking. Il s'est avéré par la suite que le terrain concerné était encore plus vaste, englobant cinq maisons et le hall principal du séminaire théologique arménien, ce qui porte la superficie contestée à 19 000 mètres carrés. (2) La société a dû

verser un acompte de 2 millions de dollars et payer un loyer annuel de 300 000 dollars pour construire un «hôtel sept étoiles». Ainsi, 15% de toutes les terres arméniennes de la vieille ville de Jérusalem ont été cédées dans le cadre d'un bail à long terme, alors que la superficie totale du quartier arménien est de 126 000 m².

Cet accord a également eu des répercussions politiques. Les autorités palestiniennes et la Jordanie, irritées par ces développements qui menacent de modifier le statu quo au sein des Terres saintes, ont retiré leur reconnaissance au patriarche Nourhan Manougian, lui reprochant d'avoir mal géré des «biens chrétiens d'importance culturelle et historique». Une commission mixte réunissant l'Autorité palestinienne, la Jordanie et la République d'Arménie a été créée pour traiter cette question.

Cet accord pose de nombreux problèmes. Tout d'abord, le patriarchat arménien n'a pas le droit légal de vendre le bien, car il s'agit d'un *waqf* (fiducie) qu'il gère au nom de la communauté arménienne et sur lequel il n'avait pas le pouvoir de vendre. De plus, la société Xana Gardens elle-même a des antécédents douteux. Elle a été créée la veille de la signature du contrat et n'a aucun antécédent en matière de construction et de gestion d'hôtels. Xana Gardens appartient à une société mère, «Xana Capital», enregistrée en Israël et aux Émirats arabes unis. L'homme derrière Xana Gardens est Daniel (Danny) Rothman, un homme d'affaires australien.

Le mouvement de protestation s'est intensifié lorsque l'entreprise a envoyé des ouvriers et des machines qui ont commencé à détruire le parking. De plus, elle a interdit aux habitants du quartier arménien d'utiliser le parking, ce qui a créé une pression supplémentaire pour eux et pour ceux qui envoyait leurs enfants à l'école Tarkmachats, située dans le monastère arménien de Saint-Jacques.

Les Arméniens vivent à Jérusalem sans interruption depuis le IVe siècle et ont toujours fait partie de la Ville Sainte. Ils ont survécu aux pressions, aux conquêtes et aux empires, et leur présence s'est maintenue sous l'orthodoxie byzantine, les conquêtes musulmanes, les croisés, Salah ad-Din, les Mamelouks et les Ottomans. En tant que première nation chrétienne, où le christianisme a été adopté comme religion d'État en 301 selon la tradition >>>

(1) Ndlr: Cette réunion, organisée par l'UGAB Suisse, a eu lieu le 10 octobre 2025.

(2) Elise Aghazarian, «The Case of the Cows' Garden: Land Disputes and Community Mobilization in the Armenian Quarter of Jerusalem», Institute of Palestinian Studies, numéro 137, 5 mai 2025, page 2.

POUR LA DÉFENSE DU QUARTIER ARMÉNIEN DE JÉRUSALEM: LA LUTTE POUR LE JARDIN DES VACHES

>>> les prêtres et les pèlerins arméniens ont continuellement afflué à Jérusalem. Des terres ont été achetées et des églises et des monastères ont été construits. Malgré la répression, les impôts et les dettes, il y avait suffisamment de soutien, de générosité et de foi pour préserver ce petit coin d'arménité dans ce coin symboliquement chargé de notre planète.

Les forces qui défendaient les minorités en Israël sont très affaiblies, voire en train de disparaître de la scène politique. En 2022, Israël a élu le gouvernement le plus extrémiste de son histoire, avec les politiciens d'extrême droite Itamar Ben-Gvir et Bezalel Smotrich occupant des postes influents.

Lorsque la communauté arménienne a commencé à se mobiliser contre l'accord, la société Xana Gardens s'est mise à se comporter comme une mafia, en envoyant des personnes pour agresser physiquement les manifestants ou en leur envoyant des SMS intimidants. On soupçonne Xana Gardens d'avoir des liens avec les colons, dans le but de modifier la nature multiconfessionnelle de Jérusalem.

Le mouvement «Sauvez le quartier arménien» a vu le jour en mai 2023, lorsqu'un groupe de membres de la communauté arménienne a encerclé la demeure du père Baret Yeretsian, défroqué, responsable de la gestion immobilière du patriarchat et principal responsable de l'accord signé, pour exiger des informations sur les rumeurs concernant cet accord. Le mouvement a été lancé par deux jeunes militants, Hagop Djernazian et Setrak Balian, qui exigeaient la transparence de la part du patriarchat. Ils ont reçu le soutien de la majorité du Conseil supérieur du patriarchat.

Le harcèlement des Arméniens par des extrémistes juifs s'est intensifié ces dernières années. «Ces extrémistes ne sont pas nos voisins du quartier juif»,

Récital de piano

Dimanche 30 novembre à 17 h

Par SONA IGITYAN, pianiste arméno-suisse

Programme

Johann Sebastian Bach, Partita n° 1 en Si b majeur BWV 825

Sergueï Prokofiev, Sonate n° 4 op. 29

Arno Babadjanian, Six images

Lausanne

Église Saint-Jacques, Av. du Léman 26, bus no 9

Concert en faveur de KASA

Entrée libre, collecte à la sortie

Apéritif et petit marché de Noël

Renseignements : www.kasa.am, tel 021 728 50 78 / 078 860 22 94

a déclaré Setrak Balian, mais une nouvelle population que l'on pourrait appeler les «jeunes des collines», en référence aux colonies situées autour de Jérusalem. Récemment, une déclaration de personnalités juives israéliennes influentes a été publiée, exigeant l'annulation immédiate de l'accord qui menace l'existence de la présence arménienne à Jérusalem, une mesure positive pour protéger les droits des minorités contre ceux qui souhaitent les menacer.

Une large mobilisation s'est également organisée au sein des communautés de la diaspora arménienne pour défendre le quartier arménien de Jérusalem. En particulier, un groupe d'avocats arméno-américains a pris la défense de la cause, à titre gracieux.

Lorsque j'ai posé des questions sur Varsen Aghabekian, l'actuelle ministre des Affaires étrangères et des Expatriés des Autorités palestiniennes, ils m'ont répondu qu'elle avait toujours été d'un grand soutien pour la communauté arménienne de Jérusalem.

Hagop Djernazian et Setrak Balian soulignent le problème structurel selon lequel le patriarchat de Jérusalem, pour des raisons historiques, non seulement représente la communauté arménienne, mais le fait en excluant la participation des laïcs à ces décisions. Faisant référence à la controverse du Jardin des vaches, Hagop Djernazian a déclaré: «Le patriarchat a pris une décision qui pourrait faire souffrir des générations entières.» ■

V. Ch.

(Article paru dans AGOS en anglais)
(Photos de la page Facebook de Save the ArQ)

ԱԴՐԵԶԱՆՈՒՄ «ԱԶՔ ԵՆ ԴՐԵԼ» ՏՈՐՔ ԱՆԳԵՂԻ ՎՐԱՅ

Պատմական ու առասպելական կերպարներն աղբեցանականացնելու կամ թիգրեականացնելու նկատումներն Աղբեցանում հասել են Տորք Անգեղին: Ըստ Աղբեցակի Գիտության և ազգային ակադեմիայի Նախարարության՝ պուտու, որին աղբեցանցիները իրացրել են անուան լեզուագիտութեան ինստիտուտի դիմունու և մշակոյթի բաժնի դեկանար դոկտոր, պրոֆեսոր Իհամի Զաֆարովի՝ Տորք պարզապես նույն թիգրեն է, իսկ հայերը շուրջ 250 տարի կենծել են դա: Զաֆարովը, որպես Տորք-Թիգրի «ապացոյց», նշում է, որ նա ժարերի վրա եղունգներով արծիւներ է փորագրել, իսկ արծիւը «թիգրեական բառ ու խորհրդանշ է»: Ինչպես ասում են՝ ամեն հանճարեղ բան պարզ է:

Ըստ Յայկեայ Աճառեանի «Արմատական բառարան»՝ արծիւը բնիկ հայերէն բառ է՝ կազմուած արի և ծիւ արմատներից:

Արծիւ պատկերուած է Արտաշեան արքաների թագերին, հատուած դրամներին: Միջնադարեան աղբիւների համաձայն՝ Արշակունիների դիմաստիայի թագաւորները նոյնպես «կրում էին արծուի խորհրդանիշը»:

Կերպարանակ Տորքին: Յայկական առասպելաբանութեան ամենայայտնի կերպարներից է Տորք Անգեղը: Պատմիչ Մովսէս Խորենացին վկայում է, որ Տորքն աներևակայելի ուժու տէր դիցազն էր, հայ ժողովրդի նախահայր Յայկի ծոռը. «զայր խոժոռագեղ եւ բարձր եւ կոպտարանն եւ տափակաքիթ, խորակն եւ դժնահայեաց, ի զաւակէ Պատքամայ, ի Յայկայ թոռնէ, Տորք անուն կոչեցեալ, որ վասն առաւել ժահադիմութեանն ձայնէին Անգեղ եայ, վիթխարի հասակաւ եւ ուժով, հաստատէ կուսակալ արեւմտից...»:

Գաղտնիք չէ, որ «Աղբեցանի հին և հնագոյն շրջանի պատմութեան» հօրինումը, աղբեցանցիների բնիկացումն ու տեղայնացումն սկսուել է դեռևս խորհրդային վաղ շրջանից: Պատմութեան ստեղծման բաղադրիչներից մեկը պատմական տարբեր ժամանակաշրջանների քաղաքական և մշակութային անձանց աղբեցանցի հոչակելն է: Օրինակները բազմաթիւ են:

Առհասարակ՝ աղբեցանականացումը կատարում է երկու հիմնական եղանակով. եթէ անձը թիգրախօս է կամ մուսավար, միանգամից ներկայացնում է աղբեցանցի, եթէ քրիստոնեայ է, նախ աղրաւանականացնում է, ապա՝ իւրացնում:

Կան դեպքեր, երբ աղբեցանականացումն իրականացնուել է պատմական արքիւներն ու փաստերը յարմարեցնելու և իւրովի մեկնարանելու ճանապարհով: Անկախ ամենից՝ Աղբեցանում հարևան ժողովուրդների մշակութային ժառանգութեանը հաւակնելն արդէն մօտ մեկդարեայ պետական քաղաքականութիւնն է:

Զմոռանակ Զաֆարովոյին...

Յուշարձան՝ «Տորք Անգեղ», Երեւան 1982 թ.
Ցանկ՝ Կ.Նորիշանեան (Ակարը՝ Արմեն Մանուկյան)

Ըստ «գիտնականի»՝ գերմանացիների նախնիները Գերմանիա գնացել են Ներկայիս Թուրքիայի տարածքից, իսկ հին գերմաներէնս ազգակից է թիգրեական լեզուներին: Զաֆարովը պնդում է, թէ հայերը, լաւ իմանալով այս ամենը, թաքրել են «ցմարտութիւնը»: Իսկ աղբեցանցիներն անտեղեակ են եղել, քանի որ ցարական և խորհրդային շրջանում խելացի մարդկանց գնդակահարել են կամ աբսորել Սիրիի:

Իս վերաբերում է Նախմիին, ում անունը կրող Լեզուագիտութեան ինստիտուտում է աշխատում այս «հանճարեղ» գիտնականը...

Յամածայն Բրիտանիկա հանրագիտարանի՝ «Նախմիին 14-րդ դարի վեցից և 15-րդ դարի սկզբի միասին բանաստեղծ է, ով գրել է թիգրերէն, պարսկերէն և արաբերէն»: Նախմիի ծննդեան վայրի տարբեր վարկածներ կան, սակայն յայտնի է, որ նա երբևէ չի ապել Ներկայիս Աղբեցանի տարածքում: Բանաստեղծը մահացել է 1418 թուականին Սիրիայի Յալեա քաղաքում, որտեղ էլ գտնուում է նրա գերեզմանը:

Աղբեցանը լաւ յարաբերութիւնների մեջ է 2024 թուականի վերջին Թուրքիայի աշակցութեամբ Սիրիայում ծևաւորուած նոր դեկավարութեան հետ: Օգտուելով դրանից և Սիրիայում առկայ անորոշ ու անկայուն իրադրութիւնից՝ Աղբեցանի դեկավարութիւնն սկսել է լրջորեն դիտարկել Նախմիի գերեզմանն Աղբեցան տեղափոխելու հնարաւորութիւնը: Ըստ աղբեցանական մամուլի՝ այդ թեմայով Աղբեցանի և Սիրիայի միջև շփումներ արդէն եղել են:

Յարկ է նշել, որ Նման քաղաքականութիւնը միայն Աղբեցանի «հին շրջանի» կենծ պատմութեան ստեղծման և աղբեցանցիների բնիկացման նպատակ չի հետապնդում, այլ վաղուց արդէն դարձել է հարևանների հանդեպ բարուի ծաւալապաշտութեան կարևոր բաղադրիչներից մեկը: ■

(«Գեղարդ» Գիտավերլուծական Հիմնադրամ)

LES JEUNES DE GEGHARKUNK PRENNENT EN MAIN LE CHANGEMENT

Alik GARIBIAN

À environ un kilomètre de la ligne de front entre l'Arménie et l'Azerbaïdjan se trouve Kutakan, un petit village près de Vardenis, dans la région orientale de Gegharkunik. Le hameau n'est guère plus qu'un ensemble de maisons éparpillées, où vivent quelques dizaines de familles. Interrogés sur leurs difficultés quotidiennes, les habitants évoquent l'absence de magasins d'alimentation, de pharmacies et de transports réguliers, même pour les trajets locaux.

C'est ici que vivent Tatev Yessayan, 14 ans, et sa sœur Satenik Yessayan, 15 ans. Les deux sœurs se décrivent comme des activistes dans leur village. Il y a deux ans, avec l'aide de leurs amis, elles ont commencé à cueillir des cynorhodons, ou *massour* en arménien, dans les buissons autour de leur village. Elles ont vendu leur récolte en ligne et ont utilisé les bénéfices pour équiper les abris anti-bombes du village en matériel de premiers secours. L'année suivante, elles ont renouvelé leur initiative, achetant cette fois-ci un sapin de Noël et des décorations pour organiser une fête du Nouvel An à l'école du village.

Tatev (à gauche) et Satenik Yessayan (à droite)
(Photo: Civilnet/Alik Garibian)

Malgré les difficultés qui l'entourent, Tatev Yessayan, 14 ans, envisage son avenir comme étant fermement ancré à Kutakan. Elle prévoit d'étudier la pharmacie puis retourner au village pour créer une petite entreprise avec ses amis, récoltant des plantes médicinales dans les montagnes environnantes et les transformant en remèdes à vendre localement.

«Je n'ai pas de rêves, seulement des objectifs, à réaliser étape par étape», explique-t-elle. «Un rêve est quelque chose que l'on ne peut qu'imaginer, mais un objectif est quelque chose que l'on peut atteindre.»

Les défis auxquels Kutakan est confronté reflètent une réalité plus large dans toute la région de Gegharkunik. La population rurale a fortement diminué, passant de 161 900 habitants en 2022 à 144 400 en 2023, en grande partie à la suite de l'agression azerbaïdjanaise. Elle a légèrement augmenté en

2024, très probablement en raison de la réinstallation d'Arméniens fuyant le Karabakh.

Les opportunités économiques restent limitées, la plupart des familles dépendant de l'agriculture de subsistance ou des travaux saisonniers dans le bâtiment. «Les migrations internes ont augmenté, mais pas en termes de déménagements permanents. Les gens se rendent dans d'autres régions du pays pendant quelques mois pour trouver du travail, puis reviennent. Avant, ils partaient plus souvent à l'étranger; aujourd'hui, ils ont tendance à trouver des opportunités en Arménie, principalement dans le bâtiment», note Karen Sarkissian, gouverneur de Gegharkunik.

Les infrastructures restent inégales. De nombreux villages ne disposent toujours pas de routes praticables ni d'approvisionnement en eau fiable. Les villages frontaliers bénéficient en priorité des subventions et des investissements publics, mais la vie y est encore marquée par l'incertitude et un développement lent.

«Les problèmes sont nombreux: les familles monoparentales et les personnes âgées sont incapables de supporter la charge du travail, les maisons sont en ruines et les machines agricoles sont trop peu nombreuses. Petit à petit, nous améliorons les conditions, mais nous ne pouvons pas tout résoudre d'un seul coup», explique Aaron Khachaterian, chef de la communauté de Vartenis.

Pour les jeunes, les options sont particulièrement rares. Il n'y a pas de salles de cinéma, peu de centres d'activités extrascolaires et peu d'espaces publics. Cependant, de petites initiatives, menées par des ONG locales ou par les jeunes eux-mêmes, commencent à combler ces lacunes.

RESTART GAVAR, une ONG de jeunesse basée à Gavar, est l'une de ces organisations. Depuis sa création il y a deux ans, elle s'attaque à un large éventail de problèmes touchant plusieurs communautés, qu'il s'agisse d'encourager la participation des jeunes aux prises de décision locales, de relever les défis sociaux ou de démanteler les stéréotypes, en particulier ceux qui touchent les jeunes femmes.

L'ONG offre également aux jeunes une plateforme leur permettant de développer leurs compétences professionnelles, de gagner en confiance et de s'engager dans la vie publique, souvent grâce à des programmes de mentorat qui les aident à transformer leurs connaissances et leurs idées en projets concrets. «Les gens attendent du gouvernement qu'il subvienne à leurs besoins afin qu'ils puissent consommer. Mais nous devrions davantage adopter une mentalité de créateur plutôt que de consomma- ➤➤

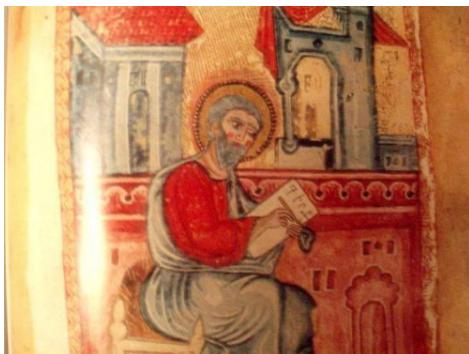
ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՏՕՆ. ԵՐԲ ԱՍՏՈՒԱԾ ԽՈՍԵՑ ՀԱՅԵՐԵՆ

Յասմիկ Թամանչեան

Դարեր շարունակ հայ ազգը, կանգնելով դժուարութիւնների, պարակտման, պատերազմի ու ռշացման եղին, գտել է փրկութեան իր ճանապարհը. ՀԵՆՔԻ բացի՝ հաւատ, միտք ու գրիչ:

387թ. Հայաստանը, բաժանուած լինելով երկու մասի, այս անգամ եւս կանգնեց մեծ խնդրի առաջ. մի կողմից կրօնական, իսկ միևնույն քաղաքական: Դեռ 301 թուականին, երբ քրիստոնեութիւնն ընդունուեց որպես պետական կրօն, հայ ժողովրդը գրում ու կարդում էր յունարէն եւ ասորերէն լեզուներով: Վրդինքում շատերն եին դժուարանում հասկանալ Սուրբ Գիրքը եւ Աստծոյ պատգամերը, ինչը խոցելի էր դարձնում հաւատքը:

301 թուականին առաջինը քրիստոնեութիւնն ընդունած ազգը սկսել էր կատարել առաջին քայլելու Աստծուն լսելու, ճանաչելու եւ հասկանալու համար: Սակայն մինչեւ 5-րդ դար հայկական եկեղեցիներում Աստծոյ խօսքը հնչում էր տարբեր լեզուներով՝ յունարէն եւ ասորերէն, ուստի անհրաժեշտ եին անհատներ, ովքեր կը կարողանային մեկնել, թարգմանել Աստծոյ խօսքը:

Այս այս պայմաններում էր, որ Ս. Մեսրոպ վարդապետը, Սահակ Պարթեն կաթողիկոսի օրինութեամբ եւ Կոմշապուհ արքայի աջակցութեամբ, ձեռնամոլիս եղաւ հայոց տառերի ստեղծմանը, այսուհետեւ՝ Աստուածաշնի թարգմանութեանը:

Հայոց գրերը ստեղծելու նպատակով Մեսրոպ Մաշտոցը իր աշակերտների հետ ճանապարհ է ընկնում Եղեսիա եւ Սամոսատ քաղաքները, ուսումնասիրում օտարալեզու մատեանները, խորհրդակցում ասորի եւ յոյն գիտունների հետ եւ 405 թուականին ստեղծում հայոց գրերը:

Ըստ աւանդութեան, նա մի պահ հայեացքը թեքել է այն մագաղաթից, որի վրայ գրում էր, եւ Նկատել է Աստծոյ ձեռքը, որը ձախից աջ գրում էր այբուբենի տառերը: Գիտից յետոյ Մաշտոցը գտում է Սամոսատ, որտեղ յանձնարարում է Հռովհանոս անունով մի յոյն գեղագիր՝ ձեւարտել իր ստեղծած տառերը: Դա բեկումնային դարձաւ հայ ժողովրդի թէ՛ կրօնական, թէ՛ մշակութային, թէ՛ քաղաքական կեանքի հետագայ ընթացքի համար:

Գրերի գիտից անմիջապես յետոյ Մեսրոպ Մաշտոցը, Սահակ Պարթեն ու Նրանց աշակերտներն անցան թարգմանական աշխատանքներին, որի նպատակը երկիրը յունական ագրեցութիւնից ազատելն էր, հայոց դպրոցներ հիմնելու, քրիստոնեական կարեւոր գրքերը

LES JEUNES DE GEGHARKUNK PRENNENT EN MAIN LE CHANGEMENT

»»» *teur. Nous sommes jeunes, notre esprit est vif, nous pouvons donc créer nous-mêmes des opportunités», note Narek Arevshatyan, président de RESTART GAVAR.*

Beaucoup de ces jeunes envisagent de quitter temporairement Gavar pour poursuivre leurs études ou leur carrière, mais leur attachement à leur communauté est profond.

«Avant, je pensais que je partirais définitivement après mes études, à la recherche d'opportunités que la région ne pouvait m'offrir. Mais en voyant tout ce que nous avons accompli, à quel point les jeunes d'ici sont devenus actifs, indépendants et capables de créer des opportunités malgré des infrastructures limitées, j'envisage désormais un avenir ici. Même si je pars temporairement, je reviendrai à un moment donné», déclare Nelli Kevorkian, bénévole chez RESTART GAVAR. ■

A.G.

(Cet article a été rédigé dans le cadre d'une visite organisée par le bureau de United Nations Population Fund, UNFPA, en Arménie.)

Source: Civilnet.am

Եւ այլ երկեր հայերէն թարգմանելու, Եկեղեցական ծեսերը հայկականացնելու, ինքնուրոյն հայալեզու դպրութիւն սկզբնաւորելու միջոցով:

Առաջին նախադասութիւնը եղաւ Սողոմոնի «Առակա գորից» թարգմանուած հասուածը՝ «ճանաչել զիմաստութիւն եւ զիրատ, իմանալ զբան հանճարոյ»: Ազա սկսեց Աստուածաշունչ մատեանի ամբողջական թարգմանութիւմը, որը տեւեց ընդիհանուր առմամբ 30 տարի եւ ֆրանսացի գիտնական Լա Կրոզի կողմից համարուեց «Թարգմանութիւնների թագուհի»:

Աստուած խօսեց հայերէն խօսեց հարազատ ու կենդանի լեզուով: Սուրբ թարգմանիչները ստեղծեցին այն ճանապարհը, որով Աստուած մօտեցաւ մեզ, եւ մենք մօտեցանք Աստծուն: Աստուած մեզ հետ խօսեց հայերէն:

Նրանք եղան Աստծոյ թարգմանիչները եւ «թարգմանեցին Աստծոն»: Եւ այս անփոխարինելի ներդրման համար Հայ առաքելական Եկեղեցին սահմանել է յառուկ տօն՝ Ս. Թարգմանչաց տօն, որը Նշում է հկուեմբերի երկրորդ շաբաթ օրը:

5-րդ դարով, սակայն, չաւարտուեց թարգմանչաց շարժումը: Ամեն տարի այս տօնը յիշեցնում է Աստծոյ խօսքը լսելու, հասկանալու եւ այն հասանելի դարձնելու կարեւորութեան մասին:

Ի գույք չէ, որ կարեւորում է առաջին թարգմանուած նախադասութեանը՝ «ճանաչել իմաստութիւնն ու խրատը, իմանալ հանճարի խօսքերը», որ Նշանակում է գիտակցուած այրել Աստծոյ խօսքով. ճանաչել Նրան, լսել Նրան, կատարել Նրա խօսքը: ■

(qahana.am)

LE TOURISME RURAL, UN LEVIER DE RECONSTRUCTION ET D'AVENIR POUR LES JEUNES, LES FEMMES ET LES RÉFUGIÉS EN ARMÉNIE

Astrig MARANDJIAN

Dans les régions rurales d'Arménie, le tourisme rural se révèle aujourd'hui comme un puissant moteur de reconstruction économique et sociale, en particulier pour les jeunes, les femmes et les réfugiés du Haut-Karabagh. Porté par l'association suisse *Miassine* grâce à un financement de la Ville de Genève, ce projet novateur a débuté en mars 2024 dans les régions de Shirak et Kotayk, avec l'ambition de relier développement local et inclusion humaine.

Conçu dans un contexte de déplacements massifs de nos compatriotes d'Artsakh et de précarité économique accrue dans les zones rurales, le projet visait à créer des opportunités économiques durables pour les familles réfugiées, les femmes sans emploi et les jeunes vétérans de la guerre de 2020, souvent confrontés à l'exode rural. En valorisant les ressources naturelles, le patrimoine culturel et la solidarité communautaire, *Miassine* a prouvé que le tourisme rural pouvait devenir une voie de résilience et de dignité.

Redonner confiance et perspectives aux communautés locales

Dès le lancement du programme, des rencontres communautaires ont été organisées dans dix villages, notamment autour du lac Arpi, au cœur d'un parc naturel préservé. Ces réunions ont permis de faire émerger des idées d'activités touristiques, de repérer des porteurs de projets parmi les jeunes, les femmes et les réfugiés récemment installés, et de les accompagner dans la réalisation de leur business plan.

Kristiné Pokatsian, responsable du programme dans la région de Shirak, témoigne: «Beaucoup de femmes réfugiées avaient perdu leurs repères, leurs maisons, parfois leurs proches. Ce projet leur a redonné confiance. Idem pour les jeunes participants de la guerre: ils voient qu'ils peuvent être des acteurs de la reconstruction de leur environnement.»

Les participants ont bénéficié d'un accompagnement personnalisé pour identifier les ressources locales - paysages, artisanat, traditions - et les transformer en atouts touristiques. Plus de 150 habitants ont participé à une cartographie participative des potentiels du tourisme rural et à des sessions de formation et de coaching.

Femmes et jeunes au cœur du développement des chambres d'hôtes

L'une des actions phares du projet a été la création et le renforcement de chambres d'hôtes rurales, gérées majoritairement par des femmes et des jeunes réfugiés ou vétérans. Ces hébergements, conçus pour refléter l'authenticité du patrimoine local, offrent aujourd'hui une hospitalité chaleureuse et une nouvelle source de revenus aux familles.

Mariam, jeune réfugiée du Karabagh installée à Gyumri, raconte: «Quand je suis arrivée ici, je n'avais plus rien. Grâce à *Miassine*, j'ai pu m'intégrer et continuer mon activité en pâtisserie. Aujourd'hui, j'ai des clients fidèles, aussi bien locaux qu'étrangers.»

Cinq nouveaux *Bed and Breakfast* ont vu le jour dans les régions de Shirak et Kotayk. Ces micro-entreprises, désormais intégrées dans les circuits touristiques régionaux, démontrent qu'une économie de proximité et solidaire peut émerger de la coopération entre communautés hôtes et réfugiées.

Inclusion économique par l'artisanat et la production locale

Le projet a également soutenu le développement de l'artisanat et des productions locales, domaines dans lesquels les femmes jouent un rôle central. Des ateliers ont permis à de jeunes artisans réfugiés et à des familles rurales d'acquérir des compétences en marketing, design et gestion.

Merouj, 23 ans, mutilé de guerre, confie: «Mon père a toujours fabriqué du miel, mais ne savait pas comment le vendre. Avec le soutien de *Miassine*, j'ai présenté nos produits aux festivals locaux et j'ai pu créer une marque.»

>>>

LE TOURISME RURAL, UN LEVIER DE RECONSTRUCTION ET D'AVENIR POUR LES JEUNES, LES FEMMES ET LES RÉFUGIÉS EN ARMÉNIE

»»» En reliant artisans, producteurs et gîtes ruraux, le programme a favorisé la création de circuits courts et d'une chaîne de valeur locale autour du tourisme rural. Cette dynamique renforce à la fois l'économie villageoise et la cohésion entre réfugiés et communautés hôtes.

Valoriser la jeunesse par la nature et la culture

Pour encourager l'engagement des jeunes, *Miassine* a également soutenu la création d'activités touristiques et sportives: randonnées, créations des circuits, ateliers culinaires ou artisanaux. Ces initiatives permettent aux jeunes de devenir guides, animateurs ou entrepreneurs, tout en faisant découvrir la richesse culturelle et naturelle de leur région.

Hayk, 22 ans, originaire du village de Tsaghkut, témoigne: «*J'ai appris à guider les touristes sur nos sentiers. C'est un travail, mais aussi une fierté: je peux raconter notre histoire et montrer la beauté de cette terre qui nous a accueillis.*»

Ces expériences favorisent la cohésion sociale entre jeunes locaux et réfugiés, tout en promouvant un tourisme respectueux des communautés et de l'environnement.

Un modèle d'inclusion et de durabilité soutenu par Genève et la diaspora

Le soutien de la Ville de Genève a été déterminant pour la réussite de cette initiative. Ce partenariat illustre la solidarité internationale au service du développement local, en mobilisant la diaspora arménienne, les acteurs suisses du tourisme solidaire et les autorités locales arméniennes.

Ce projet montre aussi qu'on peut reconstruire par la coopération, la formation et la dignité. Pour nous, il est clair que le tourisme rural inclusif peut devenir une stratégie de résilience, capable de relier l'économie, la culture et l'humain. ■ A.M.

ՌՈԶԵ ՉԵ ՈՐ ՄԵԶ ԿԸ ԴՂԵՆԵ, ԱՅԼ ՄԵՐ ԿԵՂԵՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՆԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒ ՇԱՀԱՄՈՒԼՈՒԹԻՒՆԸ

Արայիկ ՄԿՐՏՈՒՄԵԱՆ

Հակառակ անոր, որ Հայաստանի ներքին կեանքը մշտապէս կ'եռայ ու այս անզամ ալ ան հիմնականօրէն կ'արտայատով մէկ կողմէ «Եկեղեցի մաքրողներով», իսկ միևն կողմէ՝ «Եկեղեցի փրկողներով» հայինյախառն բանավեճրով ու սպառնափելերով, մենք նաև ուշադրութիւն կը դարձնենք այլ հարցերու, ինչպէս օրինակ՝ ոք երաժշտութեան դէմ պայքարին: Մօտերս, ինչ-որ Փիլմանտական մեթզ խումբ մը համերգ պիտի տայ Երեւանի մէջ ու այդ արիթով արդեն իսկ ոմանք հասած են ֆեյսպութի մէջ անձքախեղդ աղօթքներ բարձրացնելու առ այն, որ «թոյլ պիտի չտան որ անոնք գան ու պղծն մեր քրիստոնեայ հողը»:

Առհասարակ այս նորութիւն մը չէ: Երբ որոշ ժամանակ առաջ Անահիտ աստուածուիի արձանը թերուեցաւ Երեւան, նորէն աղմուկ բարձրացաւ, որ պէտք է պոյքրթի Ենթարկել ու մերժել այդ հեթանոսական պղծութիւնը, յետոյ սկսան Երեւանի որոշ պատերուն վրայ գետեղուած Անահիտի նկարներուն դէմ բողոքել՝ կրկին քրիստոնեական արժեքներու պահպանման, ու ամէն անզամ այդ «քրիստոնեական պայքարին» կ'ուղղեցը զարմանայի ու անտրամաբանական հիսթերիա մը:

Հայաստանի մէջ ամէն ինչ կը վերածուի ինքնութեան վրայ յարձակումի, անկախ անկէ, թէ ան ոք համերգ մըն է, թէ տու մը, ինչպէս օրինակ Հալուկինը կամ որեւէ այլ ոչ ընթացիկ նորութիւն: Ի հարկէ, շատ աւելի փափաթէի է, որ Հայաստանի մէջ տիրապետողը ըլլայ սեփականը, ազգայինը, այլ ոչ թէ արտասահմանեանը ու ոչ միշտ մաքուր եւ հասկնայի այլնորանք մը, բայց անհրաժեշտ է հասկնալ բանի մը բան:

Առաջինը այն է, որ աշխարհը շատ վաղուց փոքրացած է, այլևս ան անյայտ ու մէջ անորոշութիւնը չէ ու կարելի չէ սահմանները փակել, ոչ ոքի հետ շփուիլ ու ոք ոքի մշակոյթին ծանօթանալ:

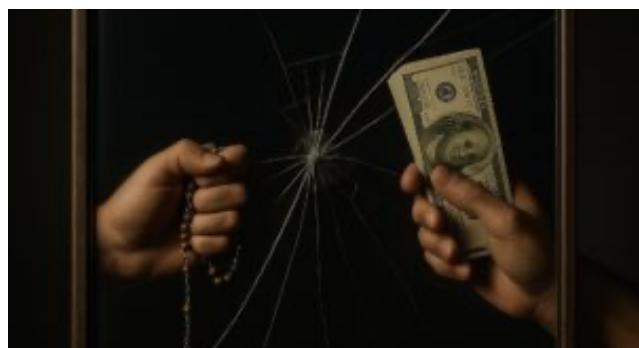
Երկրորդը՝ «պղծութիւններու» դէմ պայքարը հիմնականօրէն կը տարուի շատ միակողմանի կեղծաւորութեամբ՝ ինչպէս օրինակ Անահիտի արձանին կամ, արդեն Նշուած Փիլմանտական մեթզ խումբի համերգին պարագային: Կեղծաւորութիւնը այն է, որ Երբ ամէն անզամ կը յայտարարես, որ քու քրիստոնեական արժեքնուն դէմ է այդ հեթանոսական չաստուածուին կամ «սատանայապաշտ» մեթզ խումբը, բայց քու հեթանոսական ապրելակերպէտ ոչինչ կը գիշիս, այդ մէկը արդեն յստակ փարիսեցիներին է: Ինչպէս կարելի է քրիստոնեական արժեք պահպանել բողոքելով Փիլմանտական մեթզին դէմ, բայց ընտանեկան կենտուտ դաւաճանութիւնը, հայինյանը ու պղծախօսութիւնը, գողութիւնը, խաղամոլութիւնը եւ առհասարակ անսմօթութիւնը պահել ու պահպանել: Ինչպէս կարելի է բողոքել ոքի դէմ, բայց լսել օրինակ ռուսական gangster-ական կիսաքրեական երգեր, կամ այ »»»

ՈՈՉԸ ԶԵ ՈՐ ՄԵԶ ԿԵ ՊՂԵՆԵ, ԱՅԼ ՄԵՐ ԿԵՂԱՇԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՆԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒ ՇԱՀԱՄԱՍՈԼՈՒԹԻՒՆԸ

>>> տեղական՝ սեռային կիրքեր բորբոքող պարզունակ ռեվիվ ու ռապիսը, արաբական պորտպարն ու տասնեակ մը այլ երեւոյթներ:

Երբեք չէ պատահած, որ քրիստոնեական արժեքներու ու հայ ազգի ինքնութեան այդ պահապանները դեմ խօսին կենցաղային ռապիսին, ճարպակալած անամօթութեան, ռուսական gangster երգերուն, քրեական ֆիլմաշարերուն, կամ ալ հերօական կիսամերկ հայուհին, որ շատ արագ կը դառնայ դերասանութերգութի: Կամ ըստնք նոյն ոգեւորութեամբ անոնք պայքարին Մարզի նկարահանած թոր աստուծոյ կերպարին դեմ, ինչպէս Անահիտին: Փաստօրէն հ՞նչ կը ստացուի. Աստուած ֆինլանտական ռոքը չ'ընդունիր, բայց ռուսական աւազակախումբերու (gangster) երգերուն դեմ ոչինչ ունի, կամ ալ անգրագիտութիւն արտայայտող «սիրեմ, համՓյուրեմ»-ը լիիւ քրիստոնեական է:

Երեւանի մեջ քանի՞ գիշերային ակումբ կայ: Ջանի՞ աժանագոյն մորել ու հորել, ուր մեր թումո քրիստոնեաները մարմանավաճառի կամ ալ ուղղակի սիրուհին մը հետ կը զուարձանան: Ջանի՞ խաղատուն կայ, ուր այդ նոյն քրիստոնեաները կը խաղան: Ու առհասարակ որքանո՞վ են մեր քրիստոնեաները քրիստոնեայ: Մենք չենք գարշիր մեր կեղտոտ կենցաղէն ու մտածելակերպէն, բայց հպարտօրն դեմ կ'արտայայտուինք ինչ որ ֆինլանտական խումբի մը համերգին կամ ալ կ'անիծնք Անահիտ:

Ամենեն զայրացնող այն է, որ հիմա, երբ Արցախը այլեւս մերը չէ, 100 հազարէ աւել մարդ բռնի տեղահանութեան է Եւթարկուած, երբ հազարաւոր երիտասարդներ գրիուած են, երբ երկրին մեջ հասարակական սպրեսը, սպանութիւններն ու բռնութիւնները, անտարերութիւնն ու միայն սեփական շահի համար մտածելը մեզ կանգնեցուցած է սարսափեյի անդունիք մը առջեւ, յանկած ինչ որ մեկը կ'որոշէ, որ ֆինլանտական ռոքի դեմ պայքարը ամենը արդիւնաւեն է, որ կարելի է ընել:

Ու այդ գիսաւրապէս ոչ միայն սեփական անգրագիտութեան պատճառով, այլ որովհետեւ ան ոիլին է ու պատասխանատուութիւն չ'ենթադրեր: Կու զան ֆինլանտացիները թէ ոչ, այդ որեւէ բան չի փոխեր: Ֆեյսապութով քանի մը հայինյանք գրել ու ամեն նկարի տակ «ամեն» մեկսարանեց ամենը հեշտն է, անպատասխանատու, ու որ կարեւոր է համայնքային աջակ-

ցութիւն ունիս: Ու քու ինքնութեան պայքարիդ հերոսը պատրաստ է՝ անկիրթ, անտեղեակ, անպատասխանատու, ակրեսիւ:

Եթէ մեր հասարակութիւնը իրօք կը մտածէ, որ ընկերային ցանցերով ռոքի (կամ որեւէ այլ բանի, հարցը ռոքը չէ) դեմ պայքարը պիտի փրկէ մեր հողն ու կրօնը, ապա մենք ոչ թէ մեռած ենք, այլ նոյնիսկ չենք գիտեր, որ մեռած ենք:

Ի հարկէ կարելի եր այս բոլորին փոխարէն երկարարակ գրել ռոքի պատմութիւնն ու բացատրութիւնը, բայց աւելի լաւ է նաեւ համեմատենք, թէ այդ «սատանայապաշտերը» ինչ տեսակ երկրէ կու զան մեր «սուրբ հողը պղծելու»:

Ֆինլանտան (ու առհասարակ Ականտինաւեան ու Ճիւսիսային Եւրոպան) ունին աշխարհի ամենեն բարեկեցիկ հասարակական պայմանները, ռազմարդինաբերութիւնը, կրթական համակարգը եւ այլն: Այդ երկիրներուն մեջ յանցագործութեան մակարդակը շատ ցած է, յանցագործութիւններու մեկ մասն ալ կը կատարէն գաղթականները: Ու որ ամենեն կարեւորն է, մեր այս «ինքնութեան պահապաններուն» մեկ մասը ամեն տարի ամերիկեան կրին քարտ կը խաղայ՝ յոյսով, որ թերեւս բախտը բեր ու ինքն ալ ամերիկեան քաղաքացիութեան հնարաւորութիւն ստանայ: Այ թէ ինչ կեղծ ենք մենք, կեղծ ենք մենք մեզի հանդեա:

Մենք նոյնիսկ մենք մեզի հարց չենք տար, թէ ի վերջոյ այդ ինչպէ՞ս կը պատահի, որ սատանայապաշտ Ֆինլանտան, այդ պիոն ու հեթանոս սրիկաները ինչպէ՞ս կարողացած են երազանքներու երկիր մը կառուցել, իսկ մեր առաջին քրիստոնեայ երկիրը այդպէս ալ չի կարողանար նորմալ կրթական համակարգ կառուցել իր ծեր տարիին մարդոց մեկ մասը թերի սնած է ու դեռ հարիւրաւոր ինսդիրներ:

Մենք նոյնիսկ չենք յաջողիր մեկ կողմ դնելու «լաւ տղայ, վատ տղայ» քրեական բարքերն ու մշակոյթը: Երկու հայ երիտասարդ կրնան գիրար սպանել փոքր ինչ բարձր կամ կոշտ թօնի պատաճառով, միմեանց նկասողութիւն ընելու համար: Այսինքն ոչ թէ կրնան ալ անընդիատ կը տեսնենք այդ մեկը: Ինչպիսի՞ քրիստոնեական սէր ու հանդիրժողականութիւն է այս: Ու այս բոլորին մեջ, յանկած պայքար՝ ֆինլանտական ռոքի դեմ յանուն Աստուծոյ ու հայրենիքի: Լա՞ս, թէ՞ իննդաս: Այս տեսակ անգիտութիւնը, որ կը պաշտպանուի հայրենիքով ու հաւատքով, մարդասպաններ ու բռնարքներ կը ծնի, յանցագործներ ու չներող, խորական մոլագար ամբոխ մը, որ ոչ թէ այլ մշակոյթի, այլ նոյնիսկ փողոցով անցնող շան հանդեա անբացատրելիօրն դաժան է:

Դայե՞ր, միթէ՞ դուք իրաւմամբ կը կարծէք, թէ ռոք-մեթուը կը «աղջե» մեզ:

Մեզ կը պղծէ մեր կեղծաւրութիւնը, անգրագիտութիւնը, շահամուրթիւնն ու երկերեսանիութիւնը: Կը պղծէ այնպէս, որ մեր աչքին առջեւ մեր 100 հազար աւելի հայրենակիցները կը վրնտուին իրենց >>>

ԱԴՐԵԶԱՆԻ «ՔԱՂԱՔԱՎՐԱԿՈՒԹԵԱՆ» ՀԵՏ ԽՕՍԵԼ, ԹԵ ԶԽՕՍԵԼ

Ստեղա ՄԵՐՐԱԲԵԿԵԱՆ

Երևանում հայ և աղբեջանից փորձագետների միջև հանդիպումից յետոյ շատերն արդարացիօրեն վրդրովում են, թէ ինչպես կարելի է Աղբեջանից ժամանած փորձագետներին անուանել «Քաղաքավրակութիւն», մանաւանդ, որ մասնակիցների թում էր Արցախի շրջափակմանը մասնակցած «Էկոնակտիվստներից» մէկը: Փաստարկը շատ յստակ է՝ Աղբեջանում չկայ քաղաքացիական հասարակութիւն: Այսիւ քննադատները կաղուց կամ բանտում են, կամ երկրից դուրս, կամ սպանուել են:

Դժուար է այս պնդման դեմ որևէ փաստարկ գտնել: Կիսում իմ փորձով: Աղբեջանից հետազոտող, ընդդիմադիր Բահրուդ Սամադովը, որի հետ մի քանի հարցազրոյց ենք արել Սիվիլ Երթում, այսօր պետական դաւաճանութեան մեղադանքով ազատազրկուած է: Թայիշ գործիշ Զահիրադոյին հբրահիմին, որի հետ նոյնպես սուր գրոյցներ ենք ունեցել պատերազմի օրերին և դրանից յետոյ, առևանգուել է Ռուսաստանից, տեղափոխուել Աղբեջան։ Նրա ճակատագրի մասին թիշ բան է յայտնի:

Օրերս Երևանում հանրային դիւսանագիտութեան մասին քննարկման ժամանակ ել Հայաստանի քաղաքասրակութեան Ներկայացուցիչները, ողոնք տարիներով Ներգրաւուած են Եղել խաղաղաշինութեան գործընթացներում, տարակուալում էին ի՞նչ անել, ինչպէ՞ շփուել նրանց հետ, ովեր այսպես թէ այնպէս պետական պրոպագանդայի մաս են կազմում և հաստատ անկախ փորձագետներ չեն: Տասնամեակների շփումներն ու ջանքերն ել, ինչպես կեանքը ցոյց տուեց, ապարդիւն էին:

Ոմանք խորհուրդ են տայիս երկխօսել միայն նրանց հետ, ովեր իրական այլախոհներ են և հասկանախօրեն այսօր ապրում են Աղբեջանից դուրս: Բայց արդեօք այս մարդիկ հաղորդակի՞ց են երկրում տիրող իրական տրամադրութիւններին ու իրավիճակին: Անկեղծ լինենք՝ ոչ:

Որքան ել վերոյիշեալ շատ յարգարժան մարդիկ հայի ականջը շոյող յայտարարութիւններ անեն, նրանցից շատերը տարիներ առաջ են հեռացել երկրից և այսօր հանրային դաշտում երևալու, ռադարներից չանհետանալու իմրդի ունեն:

Եւ ուրեմն ի՞նչ անել: Մենք կարո՞՞ղ ենք փոխել Աղբեջանի քաղաքական համակարգն ու նոր՝ «ճիշտ» ու «հանգի» քաղաքասրակութիւն ձևաւորել այստեղ:

ՈՈՉԸ ԶԵ ՄԵԶ ԿԸ ՊՂՆԵ, ԱՅԼ ՄԵՐ ԿԵՂՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ, ԱՆԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՇԱՀԱՄՈՒԼՈՒԹԻՒՆԸ

»»» հայրենիքն: Կը պղծէ այնպէս, որ մեր աչքին առջեւ մեր պատանի տղաներն ու աղջիկները կը միանան թմրամոլերու եւ մարմնավաճառներու շարքերուն: Կը պղծէ այնպէս, որ մեր Հայաստանը կը շարունակէ մաս երկիր մը, որ նոյնիկ բաւարար չափով ցամաք հաց չի կրնար ստեղծել ու բոլոր յոյսը ներածումներն են:

Յ.գ. «սատանայապաշտ» Ֆինլանտան 2023-ին մարդասիրական օգնութիւն ուղարկած էր մեր արցանից հայերուն, երբ մեր քրիստոնեաները զբաղած էին իրարու միս ուստեղվ: Ֆինլանտան նաեւ օգնած էր 1988-ի երկաշարժին ժամանակ: Ու առհասարակ կարելի էր փոքր ինչ աւելի երախտագետ գտնուիլ երկրը մը ժամանող իհրերուն նկատմամբ, որ քեզի երբեք չէ վնասած, երբեմն օգնած է ու հիմա ալ խումբ մը մարդիկ կու գան ու կ'ուզեն իրենց ֆինլանտական մշակոյթը ներկայացնել: Ընդամենը: ■ Ա.Ա.

(ՏԱՐԵՐԱԿ 21)

Ակնյայտ է, որ ոչ, և ուրեմն պէտք է փորձենք առկայ սահմանափակ պայմաններում անել հնարաւորն ու քաղել առաւելագոյնը:

Նախևառաջ՝ պէտք է հաշտուենք այն մտքի հետ, որ 2020-ի պատերազմից յետոյ Հայաստանի ու Աղբեջանի միջև ասիստորիան պահպանուելու է դեռ երկար ժամանակ ու լինելու է բոլոր հարթութիւններում՝ ռազմական, քաղաքական, հասարակական: Նաև պիտի ենենք այն կանխավարկածից, որ ցանկացած, նոյնիսկ շատ վատ երկխօսութիւն թօնութիւնից լաւ է: Ի վերջոյ, չխորանանք նաև, որ այդ գրոյցներում փակ կամ բաց ծևաչափերով, որքան նրանք են իրենց թեկուզն պրոպագանիստական մտքերը բերում հայկական դաշտ, նոյնքան ել մենք կարող ենք մեր ասելիքը հասցնել Աղբեջանի հասարակութեանը: Ինչպես ասում են՝ ջուրը քար է ծակում...

Բայց վերադառնամ փորձագիտական խմբերում ակնյայտ հակահայկական դիրքորոշումներով աչքի ընկած մարդկանց ներգրաւմանը: Եւ այստեղ հայկական կողմը կարող է և պիտի փորձի շատ աւելի բծախնդրութիւններին մօտենալ աղբեջանից մասնակիցների ցանկերին և կիրարի գտիշներ:

Այսօրուայ երկխօսութիւնը, որքան ել առերևոյթ քաղաքակիր միջավայրում է ընթանում, ծավալում է մեծ ցաւից ու որբերգութիւնից յետոյ, մեր վի քանի տասնեակ գերիների՝ ազատազրկուած լինելու պայմաններում:

Թէ՛ պէտական կառոյցների և թէ՛ ՀԿ սեկուրիտետի ներկայացուցիչները պիտի զգոնութիւն ու զգայունութիւն դրսներն մասնակիցների խմբեր կազմենին: Չե՞ որ այս նախաձեռնութիւնները միտուած են վստահութեան ամրապնդմանը, մեր դեպքում գրոյից վստահութեան կառուցմանը: Բայց այսպես վստահութիւն չեն կառուցին: ■ (Միսիլմեթ)

EAUX SACRÉES

Philippe DERSARKISSIAN

Cette histoire commence par une question simple à laquelle aucune personne de mon entourage proche, où un peu plus éloigné parfois, ne m'avait jamais apporté de réponse satisfaisante.

Quelle est la signification de *Vardavar*?

Et même, si je n'y ai jamais participé, je me souviens de vidéos, sur Facebook ou Instagram, de personnes de tout âge s'asperger allègrement et mutuellement comme de pacifiques règlements de compte ponctués de rires avec pour toile de fond une belle ambiance et des souvenirs dont chacun se souviendra, bien entendu.

(© Wikimedia)

Alors au maximum je devais me contenter d'un «c'est une tradition! En Arménie tout le monde participe à ce type de manifestation, chaque année! Mais alors pour l'origine...Je n'en sais rien!»

Je ne connais pas de rassemblement similaire dans d'autres pays, et même si je trouve cette manifestation populaire absolument sympathique: quel en était la signification? Et puis était-ce - éventuellement - commémoratif? Et, alors, de quoi?

Déjà *Vardavar* n'a pas de date fixe, et, est lié au calendrier religieux arménien et pour être encore plus précis, cette fête tombe systématiquement quatorze semaines après Pâques.

Par exemple en 2025 Pâques (*Zatik*) est tombé le 20 avril et *Vardavar*, fut célébré le 27 juillet.

Comme souvent, le sens d'une fête populaire, puise sa source (c'est le cas de le dire, ici), dans une tradition païenne et l'étymologie du mot *Vardadvar* a pour origine «*Vard*»: La rose et «*Var*»: asperger, verser.

Dans la mythologie arménienne, *Astghik* (qui signifie «étoile» et donc lumière céleste) était la déesse de l'amour, de la beauté, et des eaux célestes, l'une des figures les plus attrayantes du panthéon préchrétien arménien: L'incarnation de la féminité, elle répandait l'amour sur terre en versant des gouttes d'eau par-

fumée ou de rosée divine et donc les rivières et les sources lui étaient consacrées. Elle était la compagne de *Vahagn*, dieu du feu et du tonnerre et leur union symbolisait l'équilibre des éléments: Le feu et l'eau, la guerre et la tendresse, le ciel et la terre.

Les temples d'*Astghik* étaient donc souvent bâtis très proches des rivières ou des sources et ces principaux temples se situaient à *Ashtishat* dans la région de *Taron* ou *Artashat* qui fut l'ancienne capitale royale.

Les prêtres d'*Astghik* accomplissaient des rituels d'ablution symbole de purification et de fertilité.

Cette fête de *Vardavar* toujours célébrée aujourd'hui à donc pour origine le culte de la déesse *Astghik*: La fête de l'eau, de la lumière et des fleurs: On chantait et dansait autour des sources en s'aspergeant d'eau pour attirer la bienveillance d'*Astghik* en décorant la statue de la déesse, de roses.

Un culte naturaliste, ou en d'autres termes une vénération de la nature c'est-à-dire que l'on priait face à un rocher, une source ou un arbre... Ou même parfois, l'on attachait un ruban à un arbre pour qu'un vœux se réalise. Ce rite populaire qui se perpétue, encore, jusqu'à aujourd'hui et que vous avez pu observer à *Sevan*, pas très loin des deux églises ou du monastère de *Ghegad* ou de *Khor Virap*.

Et puis à l'orée du IVème siècle (en 301), lorsque l'Arménie devint chrétienne, il fut évident qu'il faille conserver cette fête, cette liesse populaire...Et donc l'Église reprit cette fête païenne en la rattachant à la Transfiguration du Christ qui occupe une place capitale dans la spiritualité de L'église apostolique arménienne.

Jésus monte sur le mont Tabor avec Pierre, Jacques et Jean, un halo lumineux les enveloppe et une voix céleste dit: «Celui-ci est mon fils bien-aimé, écoutez-le».

Cela annonce la résurrection et la divinisation de l'humanité, cette possibilité de participer à la lumière divine.

Ainsi cette Transfiguration de Jésus est célébrée le 7ème dimanche après la Pentecôte (c'est-à-dire entre la fin juin et la fin juillet).

Une fête majeure, comme le sont Noël, Pâques, l'Ascension et l'Assomption.

Le jour de la Transfiguration est appelé *Vardavar* et les aspersions d'eau sont devenues des symboles de purification et de bénédiction et l'eau n'est plus offerte à *Astghik*, mais à Dieu qui transfigure la création.

Cette eau, symbole de rosée céleste, de la lumière du mont Tabor et de la renaissance de l'âme. ➤➤➤

EAUX SACRÉES

>>> C'est ce que l'on appelle un syncrétisme religieux: en d'autres termes, ici, la fusion des pratiques païennes et de la foi chrétienne.

Cette culture initialement païenne amena naturellement les hommes à bâtir leurs temples, et plus tard leurs églises, autour de ces sources d'eaux. Elles sont souvent associées à un saint ou à un miracle.

Cette vénération autour de l'eau n'a donc jamais disparu mais avec le christianisme, les saints ont remplacé les divinités comme si le flux de l'eau assurait le lien entre le ciel et la terre.

Ainsi partout en Arménie vous trouverez des sites avec des eaux «sanctifiées» qui jaillissent au pied des églises ou même à l'intérieur des monastères.

Le temple de Garni par exemple. En 2018 une universitaire genevoise, Armenuhi Magarditchian, archéologue de l'UNIGE, a trouvé concrètement la preuve que Garni fut transformé en baptistère (chapelle destinée aux baptêmes) par une source d'eau naturelle qui parvenait par le biais d'un conduit, jusqu'à un trou creusé en son milieu.

Le monastère de Ghégard est encore un autre exemple concret avec, là encore, une source d'eau naturellement bénite où tout le monde se presse. Aussi dans les monastères de Tatev, ou Sevanavank ou Noravank...

Ou plus symboliquement le monastère de Khor Virap dont la tradition chrétienne affirme qu'une eau miraculeuse permettait à Saint Grégoire l'Illuminisateur de survivre même s'il ne s'agit que d'une légende: Cette «eau» est un symbole de la grâce, de la foi nourricière et de la renaissance spirituelle et nous n'avons aucune trace archéologique de la présence d'eau, ici.

L'eau, lieu de rencontre, symbole identitaire urbain ou encore symbole de pureté et de partage: Il suffit d'arpenter les rues d'Erevan, la seule ville au monde où les fontaines sont présentes partout, ces fameux «pulpulaks» autour desquels je n'ai jamais vu autant d'assoiffés

attendre leur tour en attendant qu'Erevan leur souhaite sa bienvenue par cette offrande spirituelle et salvatrice comme il est de tradition de le faire à un étranger qui vous visite.

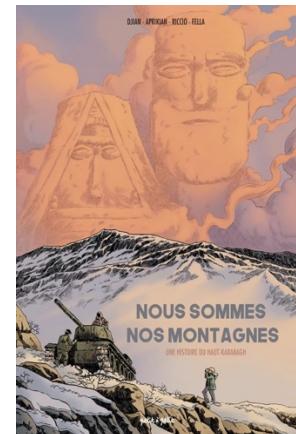
Alexandre Dumas écrivit dans «Voyage au Caucase» (1859): «Quatre fleuves descendaient du paradis terrestre pour arroser la terre d'Arménie: le Tigre, l'Euphrate, le Phasis et l'Araxe. C'est là que Dieu

Nouvelle parution

NOUS SOMMES NOS MONTAGNES – UNE HISTOIRE DU HAUT-KARABAGH

Après *Une Histoire du Génocide des Arméniens*, le scénariste Gorune Aprikian et l'auteur Jean-Blaise Djian signent *Nous sommes nos montagnes – Une histoire du Haut-Karabagh*, une bande dessinée illustrée avec sensibilité par Maria Riccio et colorisée par Ilaria Fella.

Publié par les éditions *Petit à Petit*, ce récit mêle la puissance de la fiction à la rigueur du témoignage pour faire connaître une tragédie longtemps méconnue, celle du peuple arménien du Haut-Karabagh, aujourd'hui.

À travers le regard d'Élise, une jeune journaliste française envoyée couvrir le conflit, le lecteur plonge au cœur des bombardements de Stepanakert en 1992, là où civils, soldats et familles tentent de survivre dans le chaos.

Les visages se confondent entre peur, dignité et résistance. L'album déploie une fresque humaine où les destins individuels se mêlent à l'histoire tragique d'une enclave effacée de la carte, mais pas des mémoires.

Fidèle à la démarche de *Petit à Petit*, l'ouvrage alterne entre récit et chapitres documentaires illustrés.

Ces pages replacent le drame du Karabagh dans un contexte plus large: trois millénaires de présence arménienne, la période soviétique, les guerres de 1988, 1992, 2020 et 2023, jusqu'à l'opération militaire de l'Azerbaïdjan ayant conduit à l'exode forcé de toute la population en septembre 2023.

Un travail colossal de synthèse et de clarté, pour transmettre à tous les clés d'une région méconnue où se jouent des drames universels: perte, mémoire, résistance. ■

Mr G. / superhero.fr

avait planté son jardin, et que l'homme avait goûté la première eau du monde».

Et votre humble serviteur d'ajouter que sur cette même terre d'Arménie, l'homme a aussi goûté le premier vin du monde, c'était à Areni, il y a de cela 6'000 ans.

Alors santé! ■

Ph.D.

JUMELAGE ENTRE TROINEX ET TSAKHkadzor

Dans notre édition de novembre-décembre 2024, nous avions publié un article tiré du site de la Commune de Troinex concernant un projet de jumelage avec la ville de Tsakhkadzor en Arménie.

Le Centre arménien a récemment diffusé un communiqué à ce sujet. Nous apprenons que le 25 juin 2025 l'apéritif d'été de la Commune s'est tenu sur le parvis de notre église où un stand présentait le projet de jumelage. Puis, le 20 septembre 2025, une présentation du projet a eu lieu dans les locaux du Centre arménien en présence de quelques 120 habitants de la Commune. Au programme, discours de Monsieur le Maire, discours de Son Excellence Mme l'Ambassadrice d'Arménie, présentation de l'Arménie avec diaporama, danses, duo de musique, buffet et vins arméniens.

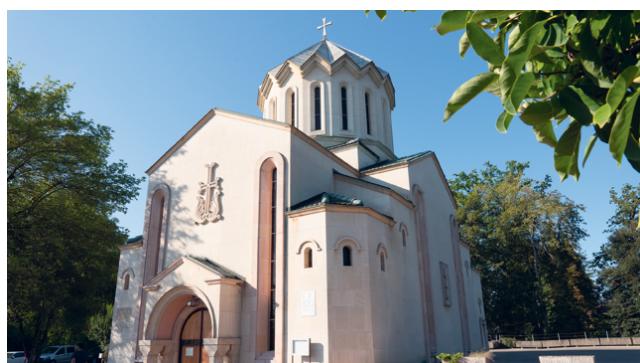
Dans son édition de septembre 2025, Troimag, le magazine de la Commune de Troinex, a consacré 4 pages à l'Eglise arménienne Saint-Hagop sous la rubrique *Mémoire de Troinex*. Il s'agit du premier d'une série d'articles dédiés aux trois églises de la Commune.

Nous reproduisons cet article fort intéressant et illustré de photos d'archive.

*****

L'ÉGLISE ARMÉNIENNE SAINT-HAGOP

Pour se situer à Troinex, l'église arménienne, à l'architecture si caractéristique, est souvent utilisée comme point de repère. Alors qu'un projet de jumelage entre Troinex et un village arménien est en bonne voie et sera présenté à la population lors d'un événement spécial organisé le 20 septembre, revenons sur l'histoire de cet édifice religieux unique qui marque l'entrée de notre Commune.

Construite en 1969, la seule église apostolique arménienne de Suisse permet à des Arméniennes et Arméniens de tout le pays de se retrouver dans ce lieu de culte et dans le centre culturel attenant, que ce soit pour des célébrations religieuses, des fêtes ou des événements en lien avec l'histoire et la culture arméniennes. Mais pourquoi le village de Troinex a-t-il le privilège d'accueillir cette communauté depuis 56 ans? Pour le comprendre, nous avons notamment fait appel aux connaissances et souvenirs de M. Daniel Papazian, président de la Fondation Saint-

Grégoire l'Illuminisateur (propriétaire de l'église) et dont le grand-père est arrivé à Genève en 1920.

LA COMMUNAUTÉ ARMÉNIENNE EN SUISSE ET À GENÈVE

Vers la deuxième moitié du XIXe siècle, une partie de la bourgeoisie arménienne aimait séjourner sur les rives du lac Léman et de plus en plus de familles s'installèrent à Genève et dans la région, de sorte que dans les années 1920, une petite communauté avait une vie sociale et culturelle dans les traditions arméniennes. Par ailleurs, la réputation des universités suisses attirait passablement d'étudiants d'origine arménienne en provenance du Moyen-Orient. Après la seconde guerre mondiale, la communauté s'agrandit encore avec l'arrivée de nombreux Arméniens provenant du Liban, de Syrie et d'Iran qui trouvèrent refuge en Suisse.

LA RECHERCHE D'UN LIEU

«La communauté arménienne empruntait l'église anglicane de la rue du Mont-Blanc pour des célébrations lors de grandes fêtes religieuses», se remémore Daniel Papazian. «C'est mon grand-père qui conservait chez lui les ustensiles utiles aux offices et qui les amenait chaque fois avec sa voiture. Je me souviens de l'avoir aidé à les transporter».

Le besoin de disposer de son propre lieu de culte se faisait donc de plus en plus sentir et grâce à un mécène, Hagop Topalian, qui offrit en 1963 la somme de 480'000 francs pour construire une église, la communauté arménienne de Suisse se mit à la recherche d'un lieu approprié. Un premier projet fut envisagé sur le plateau de Champel, mais il échoua. Puis un terrain situé au bord de la Drize à Troinex fut trouvé et acquis en 1965.

LA CONSTRUCTION DE L'ÉGLISE SAINT-HAGOP DE TROINEX

La communauté fit appel à un architecte arménien, Edouard Utudjian. Celui-ci dessina les plans en s'inspirant d'une église du VIIe siècle qui se situe près d'Erevan et qui est toujours en service. Après six ans de levée de fonds et de travaux, l'édifice fut inauguré en mai 1969 et consacré le 14 septembre 1969 lors d'une cérémonie. Le *Courrier de l'époque* titrait «Solennelle consécration de l'église arménienne de St-Hagop» et relevait que «M. Pictet, maire de Troinex, réitéra ses vœux de totale bienvenue à la communauté». Quant à la *Tribune de Genève* du 19 septembre 1969, elle citait l'architecte, M. Utudjian: «Cette église de Troinex est la troisième «cathédrale» arménienne récente qui existe dans le monde. J'ai construit auparavant celle de New York et celle de Paris. Pour cet édifice genevois, nous étions limités par la place et les crédits. Nous l'avons donc faite petite, mais pure». ➤➤➤

JUMELAGE ENTRE TROINEX ET TSAKHkadzor

>>> LA POSE DE LA 1ÈRE PIERRE

Comme c'est la coutume lors de la construction de bâtiments importants, une cérémonie est organisée au moment de la pose, symbolique, de la première pierre sur laquelle l'édifice sera érigé. Cet événement eut lieu le 27 mars 1966 et voici comment il est relaté dans le *Journal de Genève* et la *Gazette de Lausanne*: «C'est par un temps hargneux, pluvieux et froid que s'est déroulée l'émouvante cérémonie de la pose des premières pierres de l'église arménienne de Suisse, présidée par Mgr Serové Manouguian, primat de l'Église arménienne apostolique de Paris. Premières pierres au plurIEL, puisqu'il y en a 16, pour chaque apôtre d'abord, pour les évangélistes Luc et Marc, pour Saint Paul et pour Saint Grégoire l'Illuminateur, premier patriarche d'Arménie... A la fin de la cérémonie, on déposa dans un cylindre de plomb un parchemin relatant en français et en arménien la date et les circonstances de la fondation, et on y joignit un exemplaire de la *Tribune de Lausanne* et de *La Suisse...*». Journal *La Suisse* qui fut du reste fourni en dernière minute par des Troinésiens! Margot Salzmann se rappelle en effet: «J'assistais à l'événement avec mes parents en tant que voisins; à un moment de la cérémonie, la personne qui présidait a demandé si quelqu'un pouvait fournir un journal du jour. Mon père (M. Jacques Chappuis, qui a présidé le Grand Conseil genevois en 1982) a levé la main et ma mère a couru à la maison chercher *La Suisse* du jour!»

TOUT REPOSE SUR LES ARCHES

Conçue selon les plans de l'église Sainte Hripsimé, érigée au XIIe siècle à Erevan, capitale de l'Arménie, l'église a été construite conformément aux principes inventés par les Arméniens, c'est-à-dire que tout repose sur les arches. «Oui, on pourrait enlever les murs, l'église ne s'écroulerait pas. Les murs ferment, mais ne consolident pas. Tout tient grâce à ces croisements d'arcades qui furent à l'origine du gothique» expliquait l'architecte Utudjian dans la *Tribune de Genève* du 19 septembre 1969.

Le bâtiment, dont les façades rappellent le tuf d'Arménie, est doté de fondations cruciformes et d'une coupole à seize faces recouvertes de tuiles émaillées de couleur turquoise. «Il respecte fidèlement

les critères de l'Église apostolique arménienne» relève Daniel Papazian, «à l'exception de son orientation: l'hôtel aurait dû être tourné vers le Levant, mais en raison de la configuration du terrain, cela n'était pas possible et il a fallu une dérogation du Saint-Siège!».

UN CENTRE COMMUNAUTAIRE EN SOUS-SOL

Dès le début du projet, un centre culturel était prévu au sous-sol, mais pour des raisons financières, les travaux n'ont pu être réalisés immédiatement. Une recherche de fonds a été lancée qui a permis de débuter la construction, mais suite au terrible tremblement de terre de 1988, tous les fonds ont été envoyés en Arménie. Finalement, une solution a été trouvée pour financer la fin des travaux d'un espace de près de 800 m² composé d'une grande salle polyvalente, de bureaux, d'une école et d'une bibliothèque contenant plus de 8000 ouvrages, dont certains très rares.

TREMBLEMENT DE TERRE DE 1988: TROINEX ET GENÈVE SE MOBILISENT

En décembre 1988, un violent tremblement de terre a durement touché le nord de l'Arménie, faisant des dizaines de milliers de victimes.

Rapidement, des dons affluent de toute part, submergeant l'église Saint-Hagop (voir photo). La population troinésienne, le Maire M. Dottrens en tête, s'est mobilisée des jours durant pour trier les habits et les marchandises, puis les charger sur des camions en partance pour l'Arménie. L'armée suisse est même venue apporter son aide.

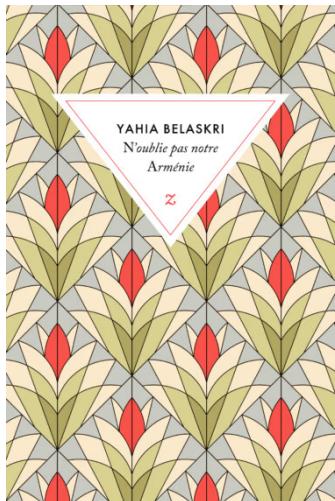
UNE NOUVELLE ADRESSE: LA PLACE D'ARMÉNIE

Cela peut être considéré comme l'aboutissement d'un magnifique projet: le 7 mai 2022, les représentants de la communauté arménienne et les autorités communales célébraient la pose de la plaque officialisant le nom de «place d'Arménie». Cette nouvelle dénomination, approuvée par le Conseil municipal de Troinex et par le Conseil d'Etat, permet à l'église et au centre culturel de se situer désormais à l'adresse «place d'Arménie no 2», un cadeau inestimable pour Daniel Papazian. >>>

Nouvelle parution

N'OUBLIE PAS NOTRE ARMÉNIE

Yahia BELASKRI

Maritsa est médecin. En 1909, elle arrive de Constantinople pour une mission humanitaire dans la région et la voilà hébergée par des sœurs dans un monastère d'Adana. Maritsa les yeux bleus, la surnomment-elles. À la messe du soir, c'est le père Burak qui assure l'office. Plus tard - bien plus tard - il lui dira que ses yeux bleus sont comme un poème.

Leur périple va les mener de citadelle en citadelle. Depuis Adana, où sont perpétrés les massacres précurseurs du génocide des Arméniens, vers Alep, puis en caravane jusqu'à Samarcande, ils vont toujours plus loin vers l'est. Ils fuient un empire ottoman qui ne veut plus d'eux, tentant partout où ils passent d'aider, soulager, secourir ceux dont ils croisent la destinée. De cet exil sans fin Maritsa consigne le récit dans ses carnets, n'oubliant jamais les siens, n'oubliant jamais d'où elle vient.

Un magnifique chant d'amour au peuple arménien.

Né à Oran (Algérie) en 1952, Yahia Belaskri est journaliste à Radio France Internationale. Il est l'auteur de nombreux articles et de contributions diverses sur les relations entre la France et l'Algérie, l'immigration, le dialogue des cultures dans le bassin méditerranéen. Il a écrit des romans, nouvelles et essais. ■

192 pages
Editions Zulma

JUMELAGE ENTRE TROINEX ET TSAKHkadzor

>>> Comme aimait à le dire M. Anthony Dottrens, Maire de Troinex de 1975 à 1991, «la présence de 3 églises participe à la qualité de vie de notre Commune». La plus jeune, l'église arménienne, y contribue sans aucun doute. ■

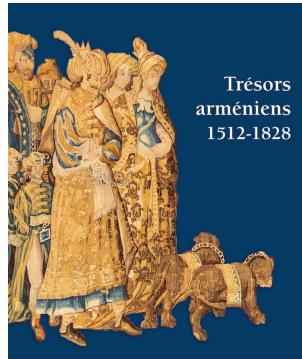
Sources:

«Histoire de Troinex»

Article de la Tribune de Genève du 06/09/2019

EXPOSITION À MARSEILLE TRÉSORS ARMÉNIENS D'UNE CULTURE EN MOUVEMENT 1512-1828

Communiqué de presse

Musée Notre-Dame de la Garde
5 décembre 2025 – 1er mai 2026

Des trésors inédits, des livres aux soies précieuses: l'exposition Trésors d'Arménie raconte, à travers une centaine d'objets fascinants, la modernisation spectaculaire de la société arménienne entre le XVIe et le XIXe siècles.

Des premières imprimeries aux échanges intellectuels entre l'Europe et l'Orient, on y découvre comment un peuple héritier du Moyen Âge s'est ouvert aux sciences, aux arts et aux idées nouvelles.

Au fil des routes du commerce et de la diaspora, se dessine une aventure humaine et culturelle hors du commun.

Pour la première fois, des pièces issues de collections privées sont révélées au public, témoins vibrants d'une renaissance intellectuelle et artistique.

INVITATION

Le Père Olivier Spinoso,
Recteur de la Basilique Notre-Dame de la Garde,

Philippe Blanchet,
Président de l'Association du Domaine de Notre-Dame de la Garde,

Marie Aubert et Jean-Michel Sanchez,
Conservateurs du musée,

Maxime Yevadian,
Commissaire de l'exposition,

Vahé Gabrache et Roy Arakelian,
Collectionneurs,

ont l'honneur de vous inviter à l'exposition temporaire

Trésors arméniens 1512-1828

Exposition : ouverte tous les jours de 9h à 17h
du 6 décembre 2025 au 1er mai 2026
Au musée de Notre-Dame de la Garde
Rue Fort du Sanctuaire, 13006 Marseille
3€ - Visites guidées les 6 et 7 décembre

Renseignements:

[<musee@notredamedelagarde.com>](mailto:musee@notredamedelagarde.com)

Catalogue: 464 pages avec étui - 48 € - 2520g
(disponible sur <https://sourcesdarmenie.com/boutique/>
ainsi qu'à la boutique de la Basilique puis en librairie
à partir du 1er décembre)

L'EXPOSITION «BRITANAHAY» S'OUVRE À LA BRITISH LIBRARY POUR CÉLÉBRER L'HÉRITAGE ARMÉNO-BRITANNIQUE

Le 6 octobre, la British Library a inauguré l'exposition «Britanahay» dans sa galerie des Trésors, célébrant les relations séculaires entre les Arméniens et les Britanniques. L'exposition met en lumière l'histoire commune au sein de l'Empire britannique, la dynamique communauté arménienne au Royaume-Uni et les nombreux Britanniques qui ont manifesté un grand intérêt pour la culture et le patrimoine arméniens.

Les visiteurs peuvent découvrir une remarquable collection d'objets, parmi lesquels le premier livre arménien imprimé à Londres en 1736 - *l'Histoire des Arméniens de Movses Khorenatsi* - et un manuscrit français du XVe siècle qui pourrait représenter la première rencontre entre des chefs d'État anglais et arménien, lors de la visite du roi Léon V de Cilicie à Londres pour rencontrer le roi Richard II. L'exposition présente également l'œuvre de la photographe britannico-arménienne du XXe siècle, Ida Kar.

Conçue par le Dr Michael Erdman, responsable des collections du Moyen-Orient et de l'Asie centrale à la British Library, l'exposition a été élaborée avec le concours de l'ambassade de la République d'Arménie. Les visiteurs peuvent se servir de dispositifs interactifs, notamment des codes QR donnant accès à des extraits d'entretiens d'histoire orale.

Dans son discours d'ouverture, l'ambassadeur Varuzhan Nersesyan a salué les efforts de Dr Erdman et de la British Library pour avoir mis en lumière les liens historiques entre l'Arménie et le Royaume-Uni. Il a souligné que «Britanahay» témoigne de l'amitié indéfectible entre les deux

LA MÉDAILLE DE GRATITUDE DU MATENADARAN DÉCERNÉE À MME L'AMBASSADEUR HASMIK TOLMAJIAN

Le 13 septembre 2025, Mme Hasmik Tomajian, ambassadeur extraordinaire et plénipotentiaire de la République d'Arménie en Suisse, a reçu la médaille de gratitude du Matenadaran.

(Crédit : Page Facebook du Matenadaran)

À cette occasion, Ara Khzmalyan, directeur du Matenadaran, a souligné le rôle direct joué par Mme Tomajian dans le transfert en Arménie de la précieuse bibliothèque du philosophe Karen Svasyan (Tbilissi 1948 – Bâle 2024) et des œuvres du peintre Zareh Mutafian (Ünye, Turquie 1907 - Paris 1980). Il a également salué le soutien de Mme l'ambassadeur aux collaborations entre le Matenadaran et l'Institut National du Patrimoine et la Bibliothèque Nationale de France durant les années 2018-2024 lorsqu'elle occupait le poste d'ambassadeur d'Arménie en France.

Artzakank félicite chaleureusement Mme Tolmajian de cette récompense bien méritée. ■

nations et met en avant la contribution de la communauté arménienne à la vie culturelle britannique. L'ambassadeur a également noté que la diplomatie culturelle est un pilier essentiel du récent partenariat stratégique entre l'Arménie et le Royaume-Uni, favorisant la compréhension et la coopération mutuelles.

L'événement comprenait également un concert par un quatuor à cordes dirigé par le maestro Levon Chilingirian, suivie d'une réception en présence de représentants du monde culturel et universitaire, de diplomates et de membres de la communauté arménienne.

L'exposition Britanahay restera ouverte au public à la British Library jusqu'au 22 février 2026. ■

ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՇՈՎՅԻՆ (ԵԿՐԱՆԱՅԻՆ) ՊԱՏԵՐԱԶ

Մարզարիտա ԿՐՏԻԿԱԾԵՎՆ

21-րդ դարի պատերազմներն այլևս միայն գեներով չեն մղում: Սահմանները անցնում են Եկանների միջով, իսկ ազդեցութիւնը տարածում է առանց մի կրակոցի: Այսօր Թուրքիան դարձել է «փափուկ ուժի» կիրառման ամենայաջող օրինակներից մեկը՝ փոխելով միջազգային պատկերացումները ոչ թէ ռազմական, այլ շշակութային արտադրանքի փիջոցով:

Թօլոքական հեռուստասերիալները ու ֆիլմերը վերջին տասնամետակում դարձել են պետովթեան արտաքին քաղաքական ռազմավարութեան անբաժանելի մասը: 2020-ականներից Թօլոքիան պաշտօնապես համարում է աշխարհում երկրորդ ամենամեծ սերիալ արտահանող երկիրը՝ Միացեալ Նահանգներից յետոյ: Դրանք ցուցադրում են աւելի քան 150 երկրներում, իսկ համաշխարհային լսարանը՝ ըստ թուրքական լրատուական ընկերակցութիւնների, գերազանցում է մեկ միլիարդ մարդու:

Սա պարզապես մշակութային յաջողութիւն չէ. դա պետական ռազմավարութիւն է, որի նպատակն է միջազգային ընկալումների ձևաւորումը Թուրքիայի պատկերացրած պատմութեան, մշակոյթի և հասարակութեան միջոցով։ Մշակութային արտադրանքը դարձել է արտաքին քաղաքականութեան «հումանիտար գործիք», որի միջոցով Թուրքիան կառուցում է ինքնավատահ և գայթակողի ինքնապատկեր։

Հայաստանի և Ամաս փոքր, բաց և տեղեկատուական առումնվագայուն միջավայրերում այս ազդեցութիւնը տարածում է արագ: Թուրքական սերիալներն ու ֆիլմերը հասանելի են գրեթե բոլոր հարթակներում Netflex-ից մինչև YouTube: Դրանք դիտում են թուրքերներն, ռուսերներն և երբեմն անգլիացիներն ենթագրերով: Եթե ցեղասպանութիւնը վերապրած հայերին ասէին, որ մի օր իրենց ժառանգները «հիացմունքով» կը դիտեն թուրքական հեռուստասերիալներ, Նրանք հաւանաբար չէին հաւատայ: Սակայն այսօր մեր սերնդի վրայ այդ հոգեբանական արգելակները կարծես անցատուել են, և հեռուստատեսային արտադրանքը դարձել է Վի ազդեցիկ գործիք, որը փոխում է պատկերացումները ոչ միայն Թուրքիայի, այլ նաև տարածաշրջանի մասին: Հայաստանի հեռուստահանողների շրջանում առաւել յայտնի են «Kara Sevda» (Ալ սեր / Կերպար լիօնօվե), «Aile» (Ըստալիք / Սեմյա), «Çilek Kokusu» (Ելակի բոյ / Յանակ), ինչպես նաև պատմական մեծ նախագծեր՝ «Muhteşem Yüzyıl» (Քոյակապ դարաշրջան / Վելիկոլեպնայ վեկ) և «Diriliş: Ertuğrul» (Վերածնունդ. Երթուղուց / Վозрождение: Эртугрул):

Այս արտադրանքները յաջողում են ոչ միայն իրենց բարձր տեխնիկական որակով, այլև՝ հոգեբանական մեխանիզմներով։ Թեմաները կառուցուած են պարզ, յուզական և հասկանայի կերպով՝ ընդգծելով ըստանելիան համերաշխութիւնը, բարոյականութիւնը, հաւատարմութիւնը, տողիալական արդարութիւնը։ Դրանք ստեղծում են համընդհանուր նյունականացման զգացում, որտեղ նոյնիսկ տարբեր մշակոյթների ներկայացուցիչը կարող է գոտնել իրեն։ Սակայն հենց այդ համամարդկային շղարշի տակ էլ գործում է գաղափա-

բախսական բաղադրիչը՝ Թուրքիան որպես ուժեղ, արդար և հմայիչ հասարակութիւն Ներկայացնելու նպատակով:

Թօլոքական մեղիարտադրանքի ազդեցութիւնը Հայաստանում ունի նաև տնտեսական և մեղիա պատճառներ: Տեղական հեռուստատեսութիւնը քիչ է արտադրում սեփական բովանդակութիւն, իսկ օտար արտադրանքը՝ յատկապես թուրքականը, հասանելի է անվճար և բարձր որակով: Արդինքում թուրքական մշակոյթը գրադեցնում է այն մեղիա տարածքը, որը պետք է լինի հայկական ինքնարտայայտման հարթակ:

Թուրքական պետութիւնը չի թաքցնում իր Նպատակները: Նախագահ Ուշեփ Թայիփ Էրողողանը բազմից ընդգծել է, որ Թուրքիան պետք է «պատմի իր պատմութիւնը աշխարհին»: Թուրքական կառավարութիւնը նաև անմիջական մասնակցութիւն ունի արտադրութեան մեջ: Էրողողակի այցելութիւնները Նկարահանման հրապարակներ ոչ միայն հետաքրքրա-սիրութիւն են, այլև քաղաքականութեան գործնական հրականացման ձև: Սերիալներն օգտագործում են որպես տեսանելի և ազդեցիկ քարոզի միջոց, որը Երկարաժամկետորեն ծևատրում է ազգի ինքնա-ճանաչողութիւնը: Սոցիոլոգիական ուսումնասիրութիւնները ցոյց են տալիս, որ հեռուստասերիալների միջոցով մշակութային ազդեցութեան արդիւնաւետութիւնը այս է, որ մարդիկ սովորաբար չեն գիտակցում որպես ռազմավարական բնոյթը. Նրանք տեսնում են ժամանցային արտադրանք, սակայն ստանում են պատմութեան և մշակոյթի վերահսկուած մեկնաբա-նութիւն: Սա է այսօր թուրքական մշակութային քաղաքականութեան հիմնական նորաձևութիւնը՝ «կիափուկ ուժը» որպես ռազմավարական գեւը:

Միջազգային համեմատութիւնը հետաքրքիր է. ինչպես Հարաւային Կորեայի «Hallu» ալիքը տարածել է մշակոյթին ամբողջ աշխարհում, այսպէս էլ Թուրքիան այժմ օգտագործում է պատմական դրուագներ՝ քաղաքական և մշակութային ազդեցութիւն ապահովելու համար: Սակայն թուրքական մօտեցումը աւելի նպատակային է. պատմութիւնն ու մշակոյթը տրամադրում են այն տեսանկիւնից, որը կերտում է ոգևորութիւն և հապարտութիւն, միաժամանակ վերականգնելով պատմական այսպէս կոչուած ինքնութիւնը, որը նախորդ դարերում տարբեր փուլերով խեղաթիւնուել է կամ մնշուել:

▶▶▶

ՊԱՏԿԵՐԱՍՓԻՌՈՎՅԻՆ (ԵԿՐԱՆԱՅԻՆ) ՊԱՏԵՐԱՉՄ

»»» «Muhteşem Yüzyıl» (Հոյակապ դարաշրջան / Великолепный век) սերիալը դիտուել է աւելի քան 500 միլիոն մարդու կողմից՝ 70 երկրում: Այս վերակենդանացրեց օսմանեան փառքի և ինքնավատահութեան զաղափարը՝ Թուրքիայում և դրսում: Իսկ «Diriliş: Erteğrul» (Վերածնունդ. Երթուղրուկ / Возвращение: Эртугрул) սերիալը դիտում է որպես «Թուրքական ազգային եպոս»՝ պատկերելով իսլամական և թուրքական միասնութիւնը: Այսօր նման արտադրամբն արդէն լայն տարածում ունի Կենտրոնական Ասիայից մինչև Բալկաններ:

Դայաստանում թուրքական մերժապատճառներ սպառում ոչ միայն գեղագիտական երևոյթ է, այլ նաև հոգեբանական ազդեցութեան տարածք: Եթե երիտասարդները դիտում են ժամանակակից սիրային կամ ընտանեկան սերիալներ՝ առանց քննադատական ընկալման, նրանք ենթագիտակցործն ընդունում են այդ մշակութային մոդելները որպես ընական: Սա չպետք է դիտարկել որպես մեղադրամբ, այլ որպես ազդանշան՝ մշակութային ինքնապաշտպանութեան անհրաժեշտութեան մասին:

Թուրքական փորձագետ Իզեթ Փինթըն նշում է. «Ամեն երեկոյ աշխարհում շուրջ 400 միլիոն մարդ հիմնում է Թուրքիայով»: Այս թիւը փաստում է ոչ միայն մերժայացողութիւնը, այլև ազդեցութեան խորութիւնը: Մշակութային ներթափանցումն այսօր աւելի ազդեցիկ է, քան ցանկացած դիւնագիտական հաղորդագրութիւններ:

Դայաստանը գտնում է հենց այդ «Եկրանային ճակասում»: Թուրքական բովանդակութիւնը լայնօրեն տարածում է ռուսական հարթակներով, որտեղ հայ հանդիսատեսի վիզ զգայի մաս սպառում է այն՝ առանց գիտակցելու, որ մասնակցում է Մշակութային ծևաւորման գործընթացի: Արդիներում ստեղծում է խորհրդանշական իրավիճակ, որտեղ պատմական հակադրութիւնները ոչ թե վերանում են, այլ վերակազմաւորում են՝ յուզական, գեղարուեստական ձևով:

Այս ամենը չի նշանակում, որ հայերը պետք է փակուեն կամ վախենան արտաքին մշակութային ազդեցութիւնից: Սակայն այն պահանջում է գիտակցութիւն: Մերժագրագիտութիւնը և սեփական մշակութային քաղաքականութեան արկայութիւնը դաշնում են ազգային անվտանգութեան մաս: Եթե Հայաստանը չի զարգացնում սեփական բովանդակութիւնը, ապա այդ տարածքը գրադեցնելու է ուրիշ:

Թուրքիայի «փափուկ ուժը» գործում է նոյն սկզբունքով, ինչ ցանկացած ազդեցութեան համակարգ. այն գրաւում է ոչ թե տարածքներ, այլ գիտակցութիւն: Այսօր Եկրանային պատերազմը շատ աւելի իրական է, քան երևում է: Նրա մարտադաշտը մեր զգացմունքներն ու արժեքային համակարգերն են, իսկ յաղթանակը որոշուելու է նրանով, թե ում պատմութիւնն ենք լսում ամեն երեկոյ: ■

Ա.Կ.

ՀԱՅ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԱՐԾԱՒԱՆՈՒՄԲԸ ՅԱՅՏՆԱԲԵՐԵԼ Ե ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՄԵՆԱՅՐԻՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ՀԻՄՆԱՊԱՏԵՐԸ

ՀՀ ԳԱԱ Հնագիտութեան և ազգագրութեան ինստիտուտի և Գերմանիայի Մինստերի համալսարանի հնագիտների արշաւախումբը Հայաստանի անտիկ շրջանի մայրաքաղաք Արտաշատում բացայացրել է Հայաստանի՝ առ այսօր յայտնի ամենահին եկեղեցու հիմնապատերը: Այս մասին տեղեկացնում է ՀՀ ԳԱԱ-ն:

«Հաստ ստացուած ռադիոածխածնային տուեալների՝ այս կառոյցը վերաբերում է IV դարի առաջին կեսին ու, փաստորէն, Հայաստանի հնագիտորէն փաստագրուած վաղագոյն եկեղեցին է», - ասում է արշաւախումբի ղեկավար, Հնագիտութեան և ազգագրութեան ինստիտուտի Հին Հայաստանի հնագիտութեան բաժնի վարիչ, պատմական գիտութիւնների թեկնածու Սկրտիչ Զարդարեանը:

«Յայտնագրութեան հիմնարար նշանակութիւնը նրանում է, որ եապէս լրացնում է Հայաստանում քրիստոնեութեան տարածման մեխանիզմների և վաղագոյն հոգևոր կառոյցների ճարտարապետութեան մասին մեր պատկերացումները», - ասում է Սկրտիչ Զարդարեանը...»

Սա առաջին ութանկին եկեղեցին է, որը յայտնաբերուել է Հայաստանում: «Ութանկին, չորս խաչաձև ելուստներով եկեղեցիներն այստեղ մինչ այժմ յայտնի չեն, սակայն մենք ծանօթ ենք դրանց Արևելան Միջերկրականի տարածաշրջանից, որտեղ նման կառոյցներն ի յայտ են գալիս հենց մ.թ. IV դարից ի վեր», - նկատում է Սկրտիչ Զարդարեանը:

Եկեղեցին կառուցուած է եղել կրաշաղախով ամրացուած տեղական քարից և, ամենայն հաւանականութեամբ, ունեցել է հարթ, սուաղուած պատեր: Պատերը տարբեր բարձրութեամբ են պահպանուել որոշ հատուածներում հասնում են 2.6 մետրի, որոշ տեղերում մօտ կես մետրի: Գտածների տեսականին ու որակն ուսումնասիրելով՝ հնագիտները եզրակացրել են, որ եկեղեցին կղմինդրածածկ է եղել և ունեցել է շքեղ ներքին յարդարանք: Այդ մասին են վկայում այստեղ յայտնաբերուած փոքրասիական մարմարից պատրաստուած պատերի երեսպատման բազմաքանակ սալերը և տարատեսակ բանդակազարդ բեկորները», - նշուած է հաղորդագրութիւնում: ■

(Panorama.am)

COMMUNICATIONS

DÉCÈS

- Mme Marguerite Mikaelian-Blanche, survenu le 10 octobre 2025 à Lausanne.
- Mme Marie-Louise Yessayan née Dalamiz (mère de Zella Bayramian) le 12 octobre 2025 à Chypre.

Nous présentons nos sincères condoléances aux familles endeuillées.

DONS

- Pour le repos de l'âme de M. Alexander Mihran Selian

À Artzakank-Echo

Sima Papasian Fr. 100.-

À la Fondation Hagop D. Topalian

Shoghig et Onnig Garibian Fr. 500.-
Famille Onnik Kazancian Fr. 500.-

À la paroisse de l'Église St-Hagop

Annie Khavessian	Fr. 300.-
Famille Avedisyan	Fr. 500.-
Shoghig et Onnig Garibian	Fr. 300.-
Famille Onnik Kazancian	Fr. 300.-

- À la mémoire de M. Varujan Attarian

À la paroisse de l'Église St-Hagop

Famille Aydabirian EUR 150.-

Artzakank, la Fondation Hagop D. Topalian et la paroisse de l'Église St-Hagop remercient chaleureusement les donateurs.

Du fond du cœur, nous vous disons merci!

A vous qui, par votre présence, vos fleurs, vos pensées, et par vos écrits réconfortants avez voulu témoigner votre soutien, votre amitié ou votre affection lors du décès de notre cher Alex.

*Ani & Alicia Selian
Audrey Selian Matian, Mardit Matian et leurs enfants
Raphael et Maya*

Université de Genève
Faculté des Lettres - Unité d'arménien

COURS PUBLIC

par Valentina Calzolari
professeure d'études arméniennes

Bible et apocryphes
Pour une approche décloisonnée de l'histoire du christianisme ancien

Uni-Philosophes, Salle 204
Vendredi | 14h14 - 16h00 | Entrée libre
14 et 28 novembre, 12 décembre 2025

Renseignements: Valentina.Calzolari@unige.ch

RENDEZ-VOUS

Tous les mercredis: (du calendrier scolaire genevois: de 10h00 à 16h15, cours de l'Ecole Topalian dans les locaux de la Fondation Topalian (à côté de l'Eglise, 64, route de Troinex) pour tous les enfants de 4 à 12 ans, débutants ou avancés. Le repas de midi et le goûter sont servis sur place. Bus de ramassage scolaire à disposition le matin et le soir. Renseignements: ecole.topalian@centre-armenien-geneve.ch

Tous les mercredis: (du calendrier scolaire genevois): Cours de l'Ecole de danse SANAHIN de l'UAS au Centre Arménien de Genève: de 16h15 à 21h15 avec 4 classes de niveaux et d'âges différents, à partir de 5 ans sans limite d'âge supérieure. Renseignements et inscriptions auprès de Christine Sedef 0797581136.

Tous les mercredis: de 14h00 à 18h00, la bibliothèque Saint Grégoire l'Illuminateur du Centre Arménien de Genève est ouverte au public. Renseignements: M. Garabed Yelegen Tél. 079 538 51 26 bibliothque@centre-armenien-geneve.ch

Tous les dimanches: (du calendrier scolaire vaudois): Ecole arménienne de Lausanne (Maison de quartier des Faverges, ch. de Bonne-Espérance 30, 1006 Lausanne): de 15h à 17h, cours de langue et de danse folklorique arméniennes pour enfants.

Contact: Ruzanna Leemann-Zakaryan armenien.lausanne@yahoo.com

Tous les dimanches: Cours de danses folkloriques arméniennes pour adultes: de 9h à 10h au Studio 2, rue du Valentin 35 à Lausanne. Contact: Aspram Minasyan aspram@yahoo.com

Arménie Culture et Saveurs vous propose:

Cours d'arménien pour adultes.

Arménien occidental

Les mardis
17h - 18h30 Groupe intermédiaire
18h30 - 20h Groupe débutant

Les mercredis
18h30 - 20h Groupe intermédiaire

Arménien oriental

Les lundis
18h30 - 20h Groupe débutant
Les jeudis

18h30 - 20h Groupe intermédiaire

Renseignements : topalianecole@gmail.com

Librairie Arménie Culture & Saveurs

55, rue de Lausanne à Genève

CHF 300.- pour 10 cours

Messes arméniennes en Suisse alémanique

Date	Heure	Lieu	Adresse
16.11.2025	11 30	Kath. Kirche Bernrain	8280 Kreuzlingen TG
23.11.2025	14 30	Röm. Kath. Kirche	8600 Dübendorf ZH
07.12.2025	11 30	Kath. Kirche Bernrain	8280 Kreuzlingen TG
13.08.2023	14 30	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG

www.armenische-kirche.ch

Pfr. ShnorkTchekidjian Tel: 079/704 74 87

ԺԸՆԵՒ ԵՒ ԼԵՄԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՑՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

PAROISSE DE L'ÉGLISE
APOSTOLIQUE ARMENIENNE
SAINT-HAGOP
GENÈVE REGION LEMANIQUE

ԽԱԶՎԵՐԱՑՑ ԺԸՆԵՒԻ ՍԲ. ՅԱԿՈԲ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՍԵԶ

Կիրակի 14 Սեպտեմբեր 2025-ին, Խաչվերացի տաղաւար տունին առիթով, Ժամանելու Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր Սուրբ Պատարագ մատուցեց Եւ յաւուր պատշաճի քարոզ արտասանեց Զուլցերիոյ առաջնորդական տեղապահ Գեր. S. Գուսան Ծ. Վարդապետ Ալճանեանը: Ան իր քարոզին մէջ Երկու լեզուով անդրադարձաւ Սուրբ Խաչին հետ կապուած պատմական դեպքին ի մասնաւորի շեշտը դնելով Սուրբ Խաչի զօրութեան վրայ:

Տօնի առիթով քազմաքիւ հաւատացեալներ հաղորդութիւնն ստացան Յայր Սուրբի ձեռքեւ: Յաւարս Սուրբ Եւ Ալմահ Պատարագին տեղի ունեցաւ Անդաստանի աւանդական արարողութիւնը, որու Եւր օրինուած ռեհանը քամուցաւ հաւատացեալներուն: Ապա տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւնն Եկեղեցւոյ Ներքսարակին մէջ:

Թող Սուրբ Խաչը հովանի Եւ պահապան լինի Ազգիս Դայոց:

LA FÊTE DE L'EXALTATION
DE LA SAINTE CROIX EN
L'ÉGLISE ST. HAGOP

© Vladimir d'Ar, 2016

Le dimanche 14 septembre 2025, la Sainte Messe solennelle a été célébrée à l'église St. Hagop de Genève par le Rev. Père Goossan Aljanian. Elle a été suivie par la cérémonie de bénédiction des 4 coins cardinaux. Puis, le basilic bénit a été distribué aux fidèles.

Que la force de la Sainte Croix nous bénisse et nous protège.

Rédaction: Trés Rev. Père Goossan Aljanian

PAROISSE DE L'ÉGLISE APOSTOLIQUE ARMÉNIENNE SAINT-HAGOP
GENÈVE RÉGION LÉMANIQUE

KERMESSE ARMÉNIENNE

ՏԱՐԵԿԱՆ ՍԵԾ
ՏՕՆԱՎԱԾԱՆ

Samedi 22 novembre 2025

12h00 à 22h00

Dimanche 23 novembre 2025

11h00 à 17h00

INVITE D'HONNEUR : VILLE DE MASSIS

Grand buffet oriental de spécialités arméniennes sur place et à l'emporter.
Dances arméniennes par la troupe genevoise **SANAHIN**, la troupe **MARGARIT** de l'école arménienne de Lausanne et la troupe de musique **NOR ANUNNER**.

Centre arménien de Genève Hagop D. TOPALIAN

Place d'Arménie 2 – 1256 TROINEX

(Arrêt Rondeau de Carouge : Bus N°45)

UNION DES DAMES DE L'ÉGLISE APOSTOLIQUE ARMENIENNE

Բարի Գալուստ Թօփալեան դպրոցում

Նոր ուսումնական տարվա սկիզբը առանձնահատուկ օր է՝ յի սպասումներով և ոգևորությամբ:

Նոր ռասումնական տարին ոչ միայն դասերը վերսկսելու, այլ նաև այն զաղափարների և նոր ծրագրերի իրականացման սկիզբն է: Ամառային արձակուրդների դադարից հետո Թօփաթեան դպրոցում կրկին հնչեց տերումնական աղոթքն ու ՍԵՐ Հայրենիքը:

- o Grand choix de livres et de publications récentes
  - o Expositions de tableaux – Conférences Rencontres musicales
  - o Cours de langue pour adultes arménien occidental et oriental
  - o Artisanat – Souvenirs, bijoux
  - o Spécialités arméniennes à emporter et service traiteur, pain arménien (Lavach), vin et cognac d'Arménie, café et thé d'Arménie
  - o Voyages – Découverte de notre patrimoine culturel en Europe et en Arménie

HORAIRES: Lundi à Vendredi 9h30 – 18h30 - Samedi 10h – 15h

55 rue de Lausanne - 1202 Genève CH -

Tram 15 - arrêt Môle ou Parking de la gare Cornavin

22 900 01 59 - info@armenie-culture-saveurs.ch

HORAIRES: Lundi à Vendredi 9h30 – 18h30 - Samedi 10h – 15h

55 rue de Lausanne - 1202 Genève CH -

Tram 15 - arrêt Môle ou Parking de la gare Cornavin

22 900 01 59 - info@armenie-culture-saveurs.ch

cur.s.cn

UAS NEWS

- Assemblée Générale 2025 de l'UAS

L'Assemblée Générale de l'Union Arménienne de Suisse (UAS) s'est tenue le dimanche 19 octobre au Centre arménien de Genève situé à Troinex. Cette réunion a été l'occasion de dresser un bilan global de l'association durant la saison 2024/2025.

Parmi les faits marquants, le jeune comité a célébré sa première année d'expérience à la tête de l'association. Le rapport d'activité a été présenté et discuté lors de la réunion. L'atmosphère était positive, cordiale et amicale, reflétant l'esprit de convivialité et de solidarité qui caractérise l'UAS. Un grand merci aux participants et à nos membres actifs.

Le comité est prêt à relever de nouveaux défis notamment des initiatives qui valorisent la culture arménienne et renforcent les liens au sein de la communauté.

Afin de rendre l'adhésion à notre association accessible à tous, en complément du tarif habituel, un nouveau tarif a été voté pendant cette assemblée à l'attention des étudiants sans rémunération, AVS et chômeurs qui peuvent désormais bénéficier d'une cotisation annuelle fixée à 50 CHF. Pour les autres membres, la cotisation individuelle ou familiale reste inchangée. Cette mesure vise à encourager la participation du plus grand nombre à la vie de notre association.

- Rappel important: cotisation UAS

Pour ceux qui ne l'ont pas encore fait, il n'est pas trop tard pour payer la cotisation 2025.

Votre participation financière est essentielle pour soutenir les activités de l'association et contribuer à son dynamisme ainsi qu'à sa pérennité.

Vous pouvez régler votre cotisation via le code QR ci-dessous.

Devenir membre

L'UAS n'est rien sans ses fidèles membres !
Grâce à votre cotisation, nous élargirons le champ des événements et activités proposées et assurerons la pérennité de nos projets en cours. Votre cotisation vous permet également d'avoir un droit de vote à notre Assemblée générale et ainsi de participer à l'évolution de l'association.

Cotisation individuelle : 80.- CHF

Cotisation familiale : 160.- CHF

1- Versez votre cotisation

2- Transmettez votre adresse postale à info@u-a-s.ch

Votre adhésion est importante et nous vous remercions d'avance pour votre participation.

Nous vous rappelons les différents moyens de contact de notre association:

- Mail: info@u-a-s.ch
- Téléphone: 078 344 30 89

- Les Euro Armenian Games (EAG) seront organisés à Genève en 2026

Du 3 au 6 avril 2026, Genève vibrera au rythme des Euro Armenian Games (EAG)!

Cet événement sportif majeur réunira des jeunes venus de toute l'Europe pour plusieurs jours intenses de compétition, de rencontres et d'échanges.

Les EAG réunissent des sportifs arméniens de toute l'Europe pour des compétitions amicales et des moments de partage. C'est une occasion de vivre des moments intenses et de célébrer les valeurs arméniennes.

Pour participer aux entraînements ou pour obtenir plus d'informations sur les EAG 2026 à Genève, nous vous invitons à nous contacter directement sur les canaux habituels de communication de l'Union Arménienne de Suisse (site internet, facebook, Instagram).

- Appel aux sponsors pour les Euro Armenian Games (EAG)

L'Union Arménienne de Suisse (UAS) recherche activement des partenaires et sponsors pour soutenir l'organisation des Euro Armenian Games (EAG) à Genève.

En contribuant au financement de cet événement sportif d'envergure européenne, vous participez à la promotion du sport, des valeurs d'inclusion et de solidarité, tout en renforçant votre visibilité et vos liens avec la communauté arménienne.

Que vous représentiez une entreprise souhaitant devenir partenaire ou un particulier désireux de faire un don, chaque contribution compte et nous rapproche de la réussite de cet événement exceptionnel.

- Kermesse annuelle de l'église Sourp Hagop

Les 22 et 23 novembre 2025, le Centre arménien de Genève situé à Troinex accueillera la kermesse annuelle de l'église Sourp Hagop. La troupe de danse Sanahin se produira sur scène le samedi à 19h00 ainsi que le dimanche à 15h00. En soutien bénévole, l'UAS sera présente comme chaque année au bar.

- Concert exceptionnel au profit de l'association Santé Suisse Arménie

Le 18 décembre 2025, la salle Franz Liszt du Conservatoire de Genève accueillera un concert avec des artistes de grande qualité, organisé par l'association Santé Suisse Arménie. L'Union Arménienne de Suisse (UAS) est heureuse de soutenir cet événement.

L'association Santé Suisse Arménie vous attend nombreuses et nombreux pour partager ce concert exceptionnel.